

Fig. 1. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The church seen from the south.*

ALLESØ KIRKE

LUNDE HERRED

Landsbyen »Alløsæ« nævnes tidligst 1383,¹ mens kirken først nævnes ved landehjælpen 1524–26, da den svarede den lave takst af ti mark.² Kirken fik 1549 sammen med Lumby Kirke del i bygningsmaterialer, klokker og altersølv fra et nedrevet $\ddagger$ kapel i Lumby Sogn (jf. s. 5149).³ Det vides dog ikke, hvad kirkerne fik hver især. Næsbyhoved Broby (s. 2693) har været *anneks* siden reformationstiden.⁴ Senest på dette tidspunkt må Kronen have ejet de to kirker, der siden var blandt de kun fire fynske kirker, hvis *patronatsret* ikke blev afhændet til private i anden halvdel af 1600-tallet.⁵ I stedet blev kirkerne 1671 udlagt som underhold for filosofiprofessoratet ved Odense Gymnasium, der også fra 1682 nød indtægten af præsteembedets mensal- og anneksgods.⁶ Følgelig oplystes det 1714, at

kirkens patron var professor Lauritz Luja, og at betjeningen blev varetaget af en kapellan.⁷ Mens embedet lå til professoratet indtil 1795,⁸ blev kirketienden sammen med sognets krongods 1718 underlagt det fynske rytterdistrikt, og kirken sorterede dermed under dettes såkaldte kirkesession.⁹ Ved afhændelsen af ryttergodset 1764 fik justitsråd Jacob Lowson hammer-slag på Allesø og Næsbyhoved Broby kirker.¹⁰ To år senere tilhørte begge imidlertid Odensekøbmanden Peter Eilschou ($\ddagger$ 1783), der samtidig havde samlet sig et gods med Marienlund som hovedgård.¹¹ Hans enke Anna Marie Becker solgte 1795 Næsbyhoved Broby Kirke (jf. s. 2694), mens Allesø sammen med Marienlund 1801 blev bortauktioneret fra hendes dødsbo til de to 'godsslagtere' justitsråd Hans Jørgen Hansen og

Fig. 2. Luftfoto af Allesø Kirke set fra sydøst. Foto Aalborg Luftfoto 1948-52. I KglBibl. – *Aerial photograph of Allesø Church from the south east.*

kancelliråd Søren Hillerup, som året efter solgte kirken til gårdejer Jacob Mortensen i Beldringe.¹² Den forblev i hans arvingers besiddelse indtil overgangen til *selveje* 1910.¹³

Et *sagn* fortæller, at Allesøs beboere først søgte Næsbyhoved Broby Kirke, men at nogle adelige jomfruer kom i strid med adelskvinder i Næsbyhoved Broby og derfor byggede Allesø Kirke.¹⁴ Om klokken fortælles, at den var støbt i en af de nærliggende moser, og at støberen til dette formål havde fået sølv af et par jomfruer i sognet. Han beholdt dog sølvet selv og støbte klokken af jern og malm, så den ikke kunne ringe. Han måtte derfor omstøbe den, og da kom de nævnte jomfruer med forklæderne fulde af sølv og smed det i støbeformen, så klokken fik god klang.¹⁵

Arkæologiske fund. På kirkegården blev der 1871 i knap to meters dybde fundet en signetring af messing sammen med et fragmenteret kridthus og 58 mønter fra perioden 1618-84.¹⁶

Kirken er opført på et jævnt, småbakket terræn og omgives af den store landsby (jf. fig. 3). Byen er sognets eneste og ligger tæt på det moseprægede dalstrøg, der udgør den sydlige sognegrænse mod Næsbyhoved Broby.

Kirkegården med et areal på godt 0,3 ha har en omtrent oval plan. Ved sin visitats 1588 betegnede biskop Jacob Madsen den som 'lille'.¹⁷ Det forlød 1840, at der var så lidt plads til husmandsbegravelser, at kirkegården nødvendigvis måtte udvides.¹⁸ Der kendes dog ingen udvidelser før o. 1870, da en grund nordøst for kirkegården (jf. fig. 3) blev indlemmet efter nedrivningen af et der stående hus.¹⁹ 1943 foretoges en større udvidelse mod syd, formentlig ved havearkitekt Poul Wad.²⁰

Hegnet er et lavt, ensidet kampestensdige beplantet med bøgehæk og vedbend. *Hovedindgangen* mod øst har to svejfede, liljeprydede støbejernsfløje hængt i to nyere, tegldækkede piller, muret af teglsten i normalformat (hvidkalkede med sort sokkelparti). En køreport mod vest har enklere, dobbelt støbejernsfløj fra o. 1951 hængt i to lave teglpiller.²¹ Mod nordvest hænger en lille rødmalet tremmelåge i to granitpiller og mod parkeringspladsen i syd tømrede låger i vangemure af tegl.

†*Hegn og indgange*. Der var 1588 kampestensmur omkring kirkegården ('muren af kamp alt').¹⁷ Muren blev 1664 beskrevet som meget brøstfældig.²² På dette tidspunkt var den tilsyneladende dækket af tegl, idet regnskaberne 1677 og 1681 nævner udgifter til henholdsvis 50 og 70 tagsten i forbindelse med 'oplægning' af kirkegårdsmur.²³ 1702 omtales et velholdt kirkegårdsdige muret af kampesten.²²

I ældre tid fandtes der tre eller fire indgange. En †*kirkerist* i syd fornyedes 1670.²³ Murermeister Hans Clausen blev 1683 betalt for at op-

mure kirkeporten på ny, ligesom der opsattes en 'kirkeport' af fyrretræ, antagelig låger til den murede port.²³ Denne må have stået i øst eller vest, idet en ny 'port' opsattes mod nord året efter.²⁴ Da en port fornyedes 1749, løb udgifterne til arbejds løn og materialer op i fem rigsdaler, en mark og to skilling, mens den gamle ports materialer blev solgt for en mark. Der blev endvidere købt tjære til 'begge kirkeporte'.²⁵ 1752/53 betalte man for seks kander tjære og et pund brunrød til 'kirkeporten'.²⁵ En køreport blev 1897 fornyet med jerngitterlåge ophængt i to cementpiller.²⁶

Et *kapel* i kirkegårdens vestre skel er opført o. 1950 efter tegning af arkitekt Vagn O. Kyed, Odense.²⁷ Det har teglhængt sadeltag og hvidt teglmurværk med falsgesimser, der løber af på hjørnelisener. Vestgavlen har desuden korsblænding over den oprindelige, nu tilmurede døråbning, der var fladbuet ligesom den nuværende dør i øst, som er etableret 1975 i forbindelse med en ombygning ved Ebbe Lehn Petersen.²⁸ Ved samme arkitekt opførtes 1987 en tilbygning med graverfaciliteter, redskabsskur og toilet.²⁸

En †*kirkelade* med have bortfæstedes 1705.²⁹ Den kan måske være identisk med et 1916 omtalt 'gammelt kirkehus med have' vest for kirkegården.³⁰ Et †*kapel* (jf. fig. 2) fra begyndelsen af 1900-tallet stod omtrent samme sted som det nuværende. Bygningen af hvidkalkede teglsten havde kamtakket østgavl med korsblænding og rundbuet døråbning. Et teglhængt †*nødtørfishus* omtales 1926.³¹

†*Beplantning*. Jacob Madsen noterede 1588 om kirkegården, at der stod »Træe paa«. 1814 blev kirkegården planeret og beplantet med poppeltræer langs en nyanlagt sti.³² Syv år senere meddelte sognepræsten, at 'kun nogle af gravstederne var rensset for vildtvoksende græs og forskønnet med blomster som følge af uenighed blandt sognets beboere'.¹⁸ 1831 var vedligeholdelsestilstanden god.¹⁸ Gamle asketræer stod endnu 1916 langs kirkegårdsdiget.³⁰

I et anlæg nord for kirkegården findes en *mindesten* rejst 1940 i anledning af Christian X's 70-årsfødselsdag. Den er hugget af H. S. Jørgensen, Otterup.³³

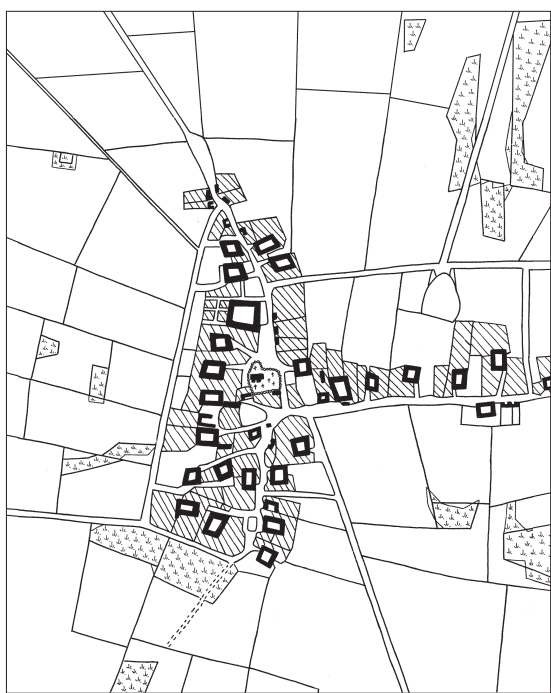

Fig. 3. Matrikelkort 1:10.000, målt af Muck 1798 og tegnet af Freerk Oldenburger 2018. – Cadastral map.

BYGNING

Kirkens ældste del er opført af tegl og bestod af skib og smallere $\dagger$ kor. I senmiddelalderen gennemgik den store ændringer. Et våbenhus opførtes ud for det oprindelige skibs syddør, et tårn tilføjes i vest, og skibet blev overhvalvet. Endelig blev koret erstattet af et langhuskor. Kirkens orientering er solret.

Kirken bestod oprindeligt af skib og et smallere $\dagger$ kor. Intet udelukker, at kirken er opført i 1200-årenes sidste halvdel, men den kan også være noget yngre.

Grundplan. Skibet er relativt kort i forhold til bredden, ca. 12,3×7,4-7,7 m.

Materiale og teknik. Skibet er opført af munkesten i munkeskifte. Langmurenes tykkelse er ca. 80 cm, mens vestgavlen synes lidt tykkere. Langmurene afsluttes foroven af en, formentlig nyere, falsgesims.

Døre og vinduer. Skibet har haft døre i syd og nord omtrent midt i det vestre fag. Syddøren er fortsat i brug, men er ændret o. 1914 (jf. s. 5180). Indtil da var døren ca. 115 cm bred med en halvstensfals til begge sider. En eventuel norddør er erstattet af et vindue (jf. s. 5181). Skibets østre fag havde i hver langside et vindue, der ses tilmuret i det ydre (fig. 48 og 50).

Skibets *indre* havde oprindeligt fladt loft. Korbuen kan have fremtrådt i sin oprindelige form indtil en ombygning o. 1914 (jf. s. 5180). Den havde da en relativt lav, rundbuet åbning, hvis bredde udgjorde omtrent halvdelen af triumfvæggen.

Middelalderlige ændringer og tilføjelser. I senmiddelalderen gennemgik kirken en lang række ændringer, hvis rækkefølge kun delvist lader sig fastslå med sikkerhed. Et våbenhus blev opført ud for den oprindelige syddør, og i vest tilføjes et

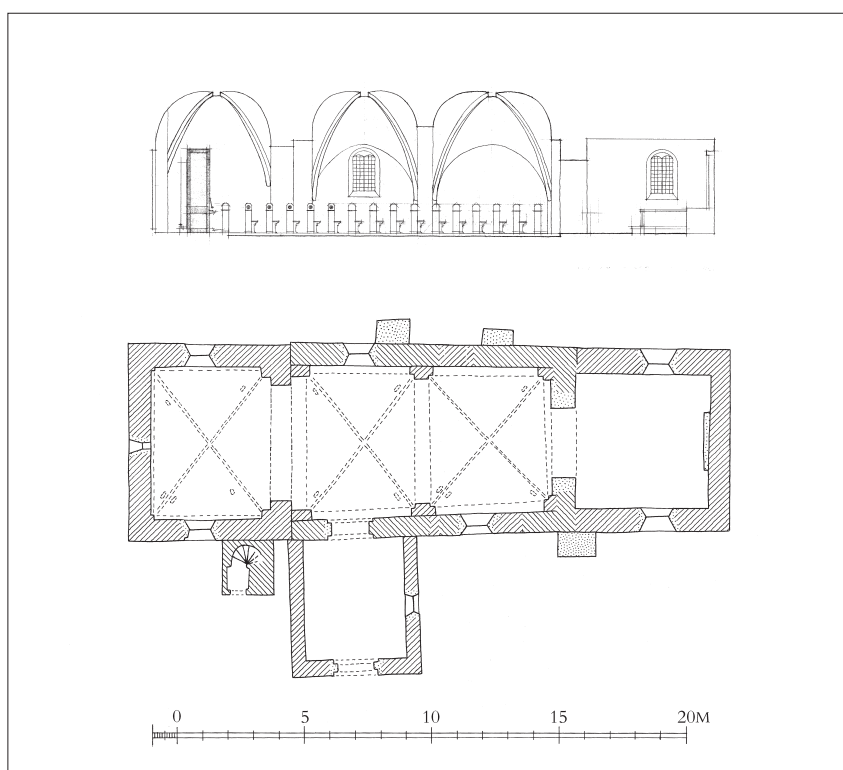

Fig. 4-5. 4. Længdesnit set mod nord. 1:300. Målt og tegnet af Lehn Petersens Tegnestue 1983. I NM. 5. Plan. 1:300. Målt af Kirstin S. Eliassen 2019 med udgangspunkt i tegning ved Lehn Petersens Tegnestue 1983, tegnet af Freerk Oldenburger 2019. Signaturforklaring s. 11. — 4. Longitudinal section looking north. 5. Plan. Key on p. 11.

Fig. 6. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The church viewed from the north.*

tårn, hvortil der senere tilknyttedes et trappehus. Skibet blev overhvalvet, og endelig erstattedes koret af et langhuskor.

Et *våbenhus* er opført ud for skibets oprindelige syddør. Bygningen er opført af munkesten, og begge flankemure afsluttes foroven med en savtaksfrise. I sydgavlen er en fladbuet dør under et spidsbuet spejl, der bryder gavlfodsmarkeringen (jf. s. 5181); døren er i sin nuværende form nyere med stik af tegl i normalformat, men må opfattes som en gentagelse af en oprindelig, men både smallere og lavere dør (jf. fig. 15). Omtrent midt i østre flankemur er der et, ligeledes nyere, fladbuet vindue. Den kamtakke gavlfod (fig. 1), der er i vendisk forbandt, prydes forneden af en frise af rektangulære blændinger adskilt af lodrette løbere og skæres nu i midten af dørens spejl, herover tre stigende, spidsbuede højblændinger, mens der i yderste kamtak i begge sider samt i toppen er henholdsvis en og to kvadratiske blændinger. Vå-

benhusets indre har fladt, malet bræddeloft med fritliggende bjælker. Murede *træbænke* langs flankemurene er formentlig efter 1884 erstattet af træbænke.²⁶

Et *tårn* i vest, der er jævnbredt med skibet, rejser sig i tre stokværk og har gavle i øst og vest. Tårnet er opført af munkesten i uregelmæssigt forbandt og afsluttes foroven af en dobbelt falsgesims.³⁴ Tårnet har i nord og syd senere indsatte vinduer (jf. s. 5181), hvoraf det søndre indeholder rester af et oprindeligt, fladbuet og falsset vindue (jf. fig. 7); i vest, tæt over jordsmon, er en lille, sekundær cirkulær glug.

Tårnrummet åbner sig mod skibet med en spidsbuet åbning, der er næsten uden lodrette vanger, og hvis stik er halvanden sten højt. Rummet overdækkes af et samtidigt krydshvælv med retkantede halvstensribber, der løber af i hjørnerne i vest, mens de mod øst udgår fra retkantede, helstens hvælvpiller. Hvælvet bæres i nord, syd og

vest af halvtensdybe, spidsbuede skjoldbuer, der i vest er udformet som to sidestillede, let spidsbuede blændinger adskilt af en nu borthugget $1\frac{1}{2}$ –2 sten bred lisen (jf. fig. 8).³⁵ Mod øst bæres hvælvet af et vederlag opmuret samtidig med tårnbuen. I hvælvets svikler er rektangulære spygatter (jf. fig. 16–18).

Udvendigt markeres overgangen til mellemstokværket af to savskifter. Mellemstokværket har ingen åbninger undtagen en oprindelig fladbuget overdør, med udvendig halvtensfals, mod syd nær østhjørnet. (jf. s. 5178).

Klokestokværket (jf. fig. 1 og 6–7) har mod alle fire sider haft to fladbuede, falsede glæmhuller, det

Fig. 7. Tårn (s. 5175) og trappehus (s. 5178) set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2018.
– Tower and stairwell seen from the south.

søndre mod øst dog senere udvidet i såvel højden som bredden i forbindelse med ophængning her af en klokke (jf. s. 5203), mens de to mod vest senere er tilmuret i lysningen.

De kamtakke gavle, der begge bærer præg af reparationer (jf. s. 5180), prydes lidt over gavlfodshøjde af en frise af kvadratiske blændinger,

der er adskilt af lodretstillede løbere. Herover er fem stigende højblændinger, i hvis bund den midterste har en lille, fladbuet glug. Den østre gavl har fem kamtakker i hver side samt en toptinde, den vestre fire og en toptinde. Kamtakkerne prydes herudover af korte savskifter og kvadratiske blændinger, samt bånd- og cirkelblændinger.

Fig. 8. Skjoldbuer i tårnets vestmur (s. 5175). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Wall ribs in the west wall of the tower.*

Begge gavle har åbne bomhuller til hængestilladser, i vest umiddelbart under gavlfodsmarkeringen, i øst i bunden af fire af gavlblændingerne umiddelbart over sålbænken.

Et *trappehus* (jf. fig. 7) er senere føjet til tårnets sydside ud for dets oprindelige overdør og har formentlig erstattet en *†*fritrappeløb. Det er opført af munkesten, har pulntag, og sydmuren afsluttes foroven med en dobbelt falsgesims. Adgangen er ad en fladbuet dør i sydsiden. Trappeløbet har retkantet halvstensspindel og overdækkes af fladbuede stik af bindere på fladen, mens trinene nu er overpudsede med cement. Trappehuset oplyses af en kvadratisk glug øverst på sydsiden. Trappehusets øvre del præges af nyere ommuringer af såvel halvgavlene som trappeløbets øverste del. Et tydeligt lodret spor på trappehusets sydside kan hidrøre fra en, nu fjernet støttepille (jf. s. 5183).

Fig. 9. Skibets midterste hvælvpille i syd (s. 5178) og syddøren (s. 5181). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The nave's middlemost vault pillar in the south and the south door.*

Fig. 10. Spor efter hvælv i koret (s. 5178), set mod nordøst. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Remains of the chancel vault looking north east*

Hvælv. Skibet fik indbygget to fag krydshvælv med retkantede halvstensribber med en retkantet to sten bred gjordbue og helstensdybe, let spidsbuede skjoldbuer i nord og syd, mens de i øst og vest er to en halv sten dybe.³⁶ I hvælvenes svikler er rektangulære *spygatter* (jf. fig. 9, 24 og 37).

Langhuskor. I senmiddelalderen erstattedes kirkens oprindelige kor af et langhuskor. Dette kors nuværende tagværk er dendrokronologisk dateret til o. 1534 (jf. s. 5182) og kan meget vel hidrøre fra korets opførelse. Dette er opmuret af nogle skifter kamp over et kampestensfundament og herover af munkesten i munkeskifte. Murene afsluttes foroven af en tredobbelt falsgesims. Et oprindeligt vindue i syd og eventuelt i nord er forsvundet senest ved indsættelse af de nuværende vinduesåbninger (jf. s. 5181).

Korets indre har i de tre nyopførte vægge nu udmurede forlæg for et planlagt, men ikke nødvendigvis indbygget, hvælv (jf. fig. 10). Op mod den sandsynligvis kun delvist bevarede, ældre triumfmur (jf. s. 5180), er afsat plads til en skjoldbue. Hvis hvælvet var indbygget, er det allerede

fjernet i 1500-årene, idet biskop Jacob Madsen ved sin visitats 1588 skrev »offuer Choret Fiele Lofft«.¹⁷

Den kamtakkede østgavl (fig. 11) prydes i tagfodshøjde af en savtaksfrise, hvorover syv stigende højblændinger, der foroven afsluttes med tvedelte, aftrappede stik, som hviler på en ligeledes aftrappet konsol. I næstnederste kamtak i

hver side er en cirkelblænding, mens de øvrige og toptinden er udsmykket med talrige, korte savtaksfriser. Over den midterste højblænding er en usædvanlig, halvanden sten dyb cirkelblænding, i hvis bund en lille, halvstensdyb rektangulær glug. Korets gavltrekant er også i munkeskifte, i den øverste del ses på indersiden mange bindere, som afspejler gavlens blændingsdekoration.

Fig. 11. Korgavlen (s. 5179), set fra øst. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The chancel gable from the east.*

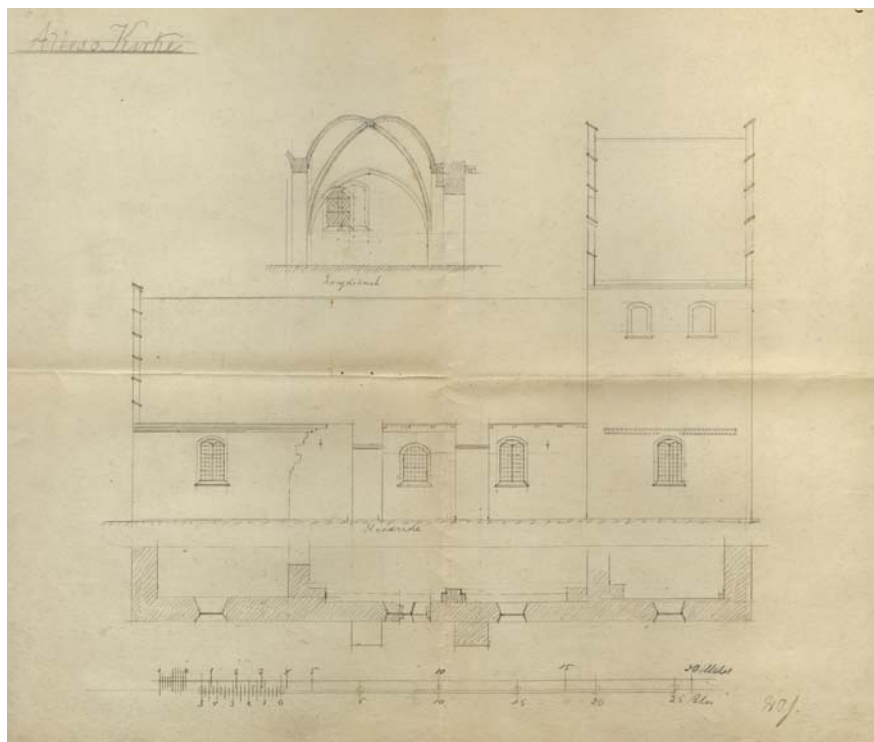

Fig. 12. Længdesnit i skibets 1. fag set mod nord, opstalt af kirkens nordfacade samt udsnit af plan. 1:300. Målt og tegnet af N. P. Jensen o. 1912. I Historiens Hus, Odense. – *Longitudinal section of nave, 1. bay, looking north, elevation of north facade and plan.*

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. I en regnskabsbog 1675 omtales jern til muranker, formentlig til trappehuset.²³ 1683 blev der lagt to store bjælker og fire store jernankre igennem tårnet. Samme år blev Hans Clausen, murermeister, betalt for bl.a. at genopsætte kammene på tårnet.²³ I en indberetning 1702 meddeltes, at tårnet da havde en gammel revne foroven i nord-siden 'og snart en revne ved den vestre'.²² 1720 konstateredes bl.a., at kirkens tårn for nylig var blevet bundet med bjælker og spækket med ler og kalk og derfor var i god stand.³⁷ Et jernanker om tårnets sydvesthjørne er etableret 1752, samtidig med at en del af tagbeklædningen blev skiftet (jf. s. 5183).³⁸ Ved synene de følgende år blev kirken erklæret værende i god stand.³⁸

Som opfølgning af kirkens overgang til selveje 1910 (jf. s. 5172) blev der foretaget en større restaurering af kirken o. 1914. Korbuen og hovedparten af triumfmuren blev fornyet, formentlig i omtrent oprindelig form, om end tykkelsen øge-

des med ca. 15 cm mod vest; herved skjultes dele af skibets østre hjørnepiller og den tilhørende skjoldbue.³⁹ Formentlig samtidig dækkedes væggenes nedre del af et kraftigt 2–6 cm tykt pudslag til en højde af ca. 135 cm over gulvet i koret, ca. 155 cm i skibet og ca. 185 cm i våbenhuset. Dette er formentlig en foranstaltning til forhindring af fugt i væggene.⁴⁰ Endelig ændredes adgangsforholdene ved en betragtelig udvidelse af dørene (jf. ndf.).

Gulve. I kor, skib og våbenhus er gulvene i al fald siden 1700-tallet (jf. ndf.) af gule teglsten, lagt to og to skiftevis i skibets længde- og tværetning. I stolestaderne og i tårnrummet er brædegulv. Stolestadernes er fornyet 1955 i forbindelse med nyt varmeanlæg (jf. s. 5183).²⁸

†*Gulve.* I en indberetning om kirkernes tilstand og indkomst 1702 omtales gulvet som værende 'vel ved magt'.²² Det må formodentlig dreje sig om et teglgulv, idet det ifølge en synsforretning 1721 var ujævnt og skulle omlægges.⁴¹ 1756 var gulvet foran alteret sunket, og der var gjort en kontrakt

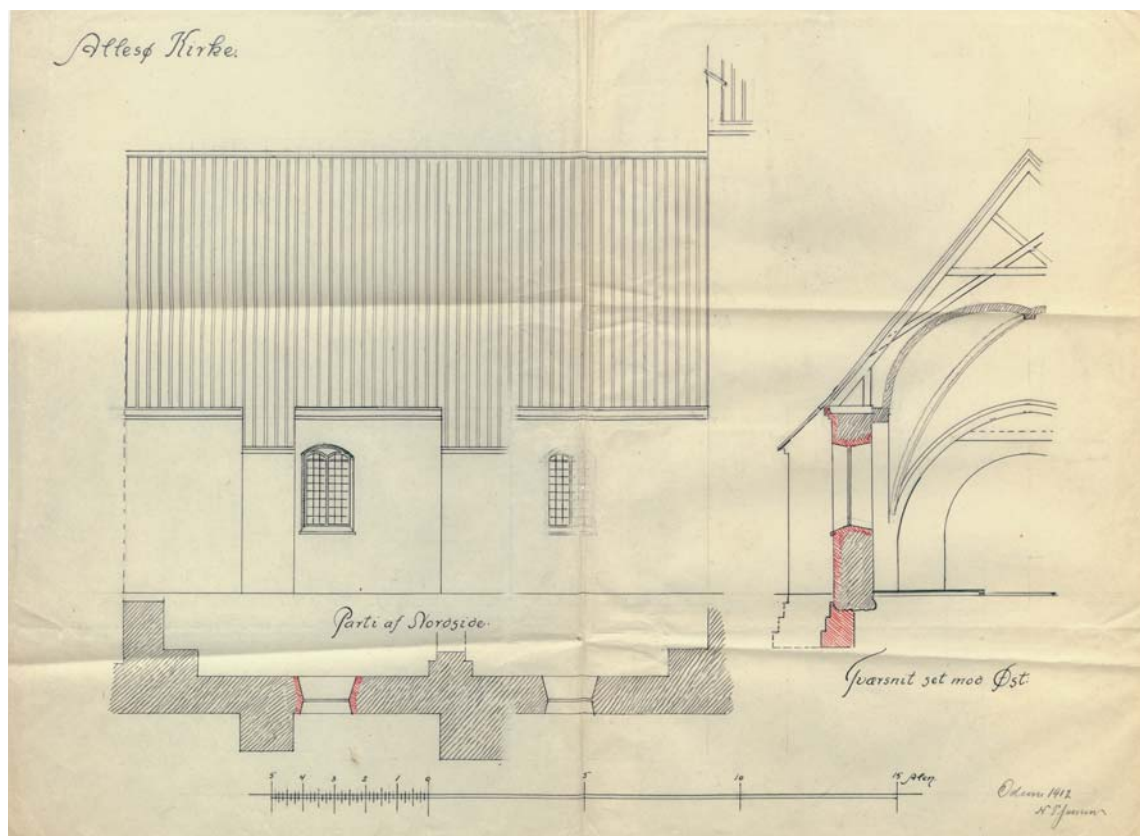

Fig. 13. Detaljer af skibets nordside. Opstalt af nordfacade, udsnit af plan samt nordre halvdel af tværsnit set mod øst. 1:150. Målt og tegnet af N. P. Jensen 1912. I Historiens Hus, Odense. – Details of nave, north side. Elevation of north facade, plan and northern half of cross-section looking east.

med murermesteren om at omlægge og forhøje det.³⁸ Ved synet 1758 oplyses, at gulvet inden for altersranken var forfaldent, og at det skulle omlægges og forbedres med 200 Flensborgmursten.³⁸ På trods af kontrakten var dette ikke udført 1759, men af regnskabet for 1760/61 fremgår, at gulvet da var hævet og opmuret.³⁸ Det må dreje sig om ovenstående gulv inden for altersranken, idet kirkegulvet generelt tillige med stolenes gulv omtales som meget brøstfældigt ved synet 1763.³⁸

Døre. Døren mellem skib og våbenhus (jf. fig. 9) er en nyere, bred fladbuet åbning med halvstensfals til begge sider. Den har erstattet skibets oprindelige syddør og er formodentlig udvidet o. 1914. Samtidig er våbenhusets dør udvidet (jf. s. 5175).⁴²

Vinduer. Kirkens nuværende vinduer, to i koret, to i skibet og to i tårnet, er fladbuede, dobbelt-smigede med støbejernsrammer. Vinduerne synes

at være samtidige og må formodes at være indsat i den sene del af 1800-årene.⁴³

†**Vinduer.** En tilmuret åbning i nordmuren af skibets østfag (fig. 50) er formentlig et vindue, som delvist dækkes af hvælvets skjoldbue. N. P. Jensens tegninger fra 1912 viser et fladbuet vindue med halvstensfals til begge sider.⁴⁴ Der ses rester af yderligere et vindue over og øst for det nuværende vindue i skibets sydside (jf. fig. 1). 1756 omtales fornyelse af tre vinduer på kirkens sydside, mens der 1763 behøvedes to nye vinduer på nordsiden.⁴⁵ Sidstnævnte arbejde synes gennemført to år senere, idet snedker Hans Eydorf og murer Hans Jacob Dahr bliver aflønnet herfor.²⁵ 1797 havde kirken, som i dag, seks vinduer, der da fik jernstænger for og norsk glas i bly.⁴⁶ Et o. 1912 planlagt vindue i den østre del af skibets nordside (jf. fig. 12-13) blev ikke udført.⁴⁷

Fig. 14. Skibets hvælv (s. 5178) og tagværk (s. 5182) set mod vest. Foto Arnold Mikkelson 2018. – *The nave's vault and roof structure looking west.*

Loft. Korets flade, gipsede loft er senest udskiftet 1984 ved arkitekt Ebbe Lehn Petersen, Odense.²⁸

†*Lofter.* Jacob Madsen skrev ved sin visitats 1588 »offuer Choret Fiele Lofft«,¹⁷ hvilket endnu var tilfældet 1702, hvor loftet beskrives som 'bjælke- og fjælleloft'.²²

Korets tagværk af egetræ består af seks fag. Det har to lag hanebånd; det øvre bladet med hageblade fra vestsiden, de nedre er tappede. Hanebåndene består fortrinsvis af genanvendte spær. Der er relativt lange, lodrette spærstivere, af eg, der er tappet i spærerne og bladet i bindbjælken. Der blev ikke fundet nogen nummerering. Tagværket må formodes opsat o. 1534 (jf. dendrokronologisk undersøgelse, s. 5182).

Skibets tagværk af eg består af 14 fag. Der er to lag hanebånd, de øvre bladede med hageblade fra øst, de nedre tappede. En del hanebånd er genanvendte spær, andre er af fyr. Ligesom i koret er der relativt lange, lodrette spærstivere af eg, tappet i spærfodderne. Faget over triumfmuren tilhører skibets tagværk. Nummereringen afspejler formentlig den nuværende opstilling; der er stregnumre på østsiden af spær, spærstivere og spærfodder. Tagværket kunne, på trods af bevaret

splint på alle de udtagne prøver, ikke dateres ved den dendrokronologiske undersøgelse (jf. ndf.).

Tårnets tagværk af egetræ består af seks fag. Der er to lag hanebånd, der er bladet med hageblade fra vest, samt krydsbånd, der skærer nedre hanebånd. Derudover er der korte, lodrette spærstivere og spærsko. Der er en nummerering fra vest mod øst med stregnumre. Nummereringen passer ikke med den nuværende opsætning, heller ikke inden for de samme fag, dvs. at tagværket må være temmelig omsat.

Våbenhuset tagværk er nyere.

Klokketolen, der er opstillet inden for østsidens søndre glamhul, er nyere og af fyr.

Dendrokronologiske undersøgelser. Der er i 2018 udtaget boreprøver af egetommer fra korets og skibets tagværk.⁴⁸ Alle fire udtagne prøver i korets tagværk kunne dateres; de tre til o. 1534, mens den sidste, som må være fra et genanvendt spær, kunne dateres til o. 1474. På trods af at der var splintved bevaret på alle tre udtagne prøver fra skibets tagværk, kunne dette ikke dateres.

Tagbeklædningen er siden 1979 røde, håndstrøgne vingetagsten fra Volstrup Teglværk. Afdækningen på tårnets, våbenhusets og korets gavlkamme

er munke-nonnetegl, som blev suppleret ved samme arbejde.²⁸

†*Tagbeklædning.* Kirken synes i al fald siden 1500-årene at have været tækket med tegl, idet biskop Jacob Madsen ved sin visitats 1588 skrev: »Kerken tagt med dobbelt Tegel, ond«. ¹⁷ Taget over trappehuset blev udskiftet 1752.³⁸

Farveholdning. I forbindelse med nogle arbejder på kirken 1926, hvor tårnet blev kalket, skulle soklen farves (tjæres).³¹

Opvarmning. Kirkens nuværende opvarmning er siden 1989 et varmtvandsanlæg, der er tilsluttet den kommunale fjernvarmeforsyning.

†*Opvarmning.* 1876 blev det besluttet at installere en kakkelovn med skorsten 'skråt overfor indgangsdøren til venstre', og 1885 skulle der anbringes en røghætte på skorstenen.²⁶ 1929 blev der installeret en kalorifer, som blev placeret østligt i skibets nordside.²⁸ Denne var i 1955 i så dårlig stand, at den skulle udskiftes og blev dette år afløst af et el-varmeværk.²⁸ Skorstenen (jf. fig.

2) blev fjernet i forbindelse med oplægning af ny tagbeklædning 1979.²⁸

Brandredskaber. Ved en brandtaksation 1797 blev noteret følgende brandredskaber tilhørende kirken 'en brandstige med stang, tre store brandhager med hjælpestænger, samt jernkæder, som alt af synsmændene blev efterset og befandtes i god stand'.⁴⁶

Støttestiller. Kirken har to støttestiller på skibets nordside og en på sydsiden ved ovegangen mellem kor og skib. Alle synes opført af små sten og afsluttes foroven med falsgesimser, enkelt i syd og dobbelt i nord. Den vestre pille i nord har et spinkelt afsæt i omtrent halv højde, og den søndre havde indtil en ombygning o. 1887 en tilsvarende.²⁶

†*Støttestiller.* 1674 omtales to støttestiller 'mod gangen til klokken'. Den ene må være trappehuset, mens den anden kan være en støttestille på trappehusets sydside (jf. s. 5178).²³ En pille her omtales igen 1689 i forbindelse med en reparation.²³

Fig. 15. Kirken set fra sydøst før istandsættelsen 1913-14. Foto i kirken. – The church seen from the south east before its restoration in 1913-14.

Fig. 16–18. Masker omkring tårnhvælvets spygatter, kalkmaleri fra o. 1480–90 ved 'Bryllværkstedet' (s. 5184). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Faces surrounding the scuppers in the tower vault, mural from c. 1480–90 of 'the Brylle workshop'.*

KALKMALERI

Mogens Larsen afdækkede og istandsatte 1984 sen- og eftermiddelalderlige, kalkmalede udsmykninger i skib og tårnrum.

Skibets og tårnrummets senmiddelalderlige udsmykninger er måske, som konservatoren foreslog, udført uden 'nogen nævneværdig tidsforskel'.⁴⁹ Skibets bemaling, der er blevet dateret til o. 1450–1500,⁵⁰ er monokromt gråsort. Ribberne og gjordbuen mellem de to fag har kvadermønstre.⁵¹ I østfaget har den vestre hvælvkappe et lille (ca. 10×10 cm), simpelt kors. I vestfaget har syd- og vestkapperne tilsvarende kors, mens de to øvrige kapper rummer større og mere komplekse kors (fig. 20). Nordligt på østsiden af tårnbuen er desuden et bomærke og længere nede en hånd (fig. 22). Tårnrummets udsmykning er udført o. 1480–90 af håndværkere, der tidligere blev betegnet som en del af 'træskomalerens kreds',⁵² men som for nylig af Sissel F. Plathe er navngivet 'Bryllværkstedet' efter dets arbejde i Brylle (s. 3323).⁵³ Udsmykningen i rødt og gråt består af værkstedets karakteristiske passerrosetter i hvælvkapperne, sparrer på

ribberne (med kors i ribbekrydset) foruden grove masker omkring alle spygatter (fig. 16–18).⁵⁴ Passerrosetterne har alle udgangspunkt i et cirkelkors, men er forskelligt udformede. Østkappens udfyldes af småcirkler og kantes af korsbærende trekkanter. Sydkappens indskrives af to cirkelslag med tovsnoning og en bort af halvcirkler. Nordkappens har et enkelt cirkelslag kantet af spidsblade (fig. 19). Vestkappens roset er atter overkalket, da den var beskadiget af en torsksten (s. 5183). Den havde hvide korsblade mellem skiftevis grå og rød bund og kantedes af cirkler og romber.⁵⁵

Fig. 19. Viekors, kalkmaleri fra o. 1480–90 ved 'Bryllværkstedet', i tårnhvælvets nordkappe (s. 5184). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Consecration cross, mural from c. 1480–90 of 'the Brylle workshop', in the north severity of the tower vault.*

Fig. 20–21. 20. Kalkmalet kors, o. 1450–1500, i østkappen af skibets vestfag (s. 5184). 21. Christian VII's og Caroline Mathildes kronede monogrammer, kalkmaleri fra o. 1768 i skibets østfags østkappe (s. 5185, jf. fig. 24). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – 20. Mural cross, c. 1450–1500, in the east severy of the western bay of the nave. 21. Christian VII's and Caroline Mathilde's crown monograms, mural from c. 1768 in the east severy of the east bay of the nave (cf. fig. 24).

Eftermiddelalderligt kalkmaleri. En stor rokokokartouche i østkappen af skibets østfag viser Christian VII's og Caroline Mathildes kronede monogrammer (fig. 21). Maleriet er udført med sort, okkergult og rødt, formodentlig ved en istandsættelse 1768 (jf. s. 5187). I nord- og sydkappen blev der konstateret lignende dekorationer, som ikke blev fremdraget.⁵⁵

†*Eftermiddelalderligt kalkmaleri.* På korets vægge fandt Mogens Larsen rester af bl.a. rankeslyng, hvilket konservatoren henførte til barokken. En yngre ornamental udsmykning samme sted omfattede bl.a. en grå farve, som på østvæggen var ledsaget af et brunt bånd. Der blev ikke foretaget afdækning.⁵⁵

Fig. 22. Kalkmalet hånd, o. 1450–1500, på tårnbuens østside (s. 5184). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Hand, mural, c. 1450–1500, on the east side of the tower vault.

Fig. 23. Kirkens indre set mod øst før istandsættelsen 1913-14. Foto i kirken. – *The church interior looking east before its restoration in 1913-14.*

INVENTAR

Oversigt. Kirkerummet præges af en omfattende hovedistandsættelse 1913-14, der ikke har efterladt meget ældre inventar. Ældst er en romansk døbefont af Højby-typen. Fra senmiddelalderen stammer en klokke støbt 1453 og et lille krucifiks, som er det eneste levn af en fløjaltertavle ((†)alterprydelse nr. 1). Alterstagerne er af sengotisk type. Dåbsfadet, et Nürnbergarbejde fra 1500-tallet med Bebudelsen, var i privateje, indtil det blev købt til kirken o. 1702. Kirkeejer Peter Eilschou skænkede 1768 to lysekroner (nr. 1-2), mens senere ejere, Jacob Mortensen og Gertrud Olesdatter, anskaffede altersættet 1802. Det er udført i Clemens Peder-sens værksted i Odense. Et zinkkrucifiks fra o. 1872 har indgået i alterudsmykningen ((†)alterprydelse nr. 3). Det nuværende altermaleri viser Jesus, der velsigner de små børn, og er udført 1914 af Tony Müller. I forbindelse med hovedistandsættelsen 1913-14 opsattes også prædikestol, stolestader og dørfløje, tegnet af arkitekt N. P. Jensen. En tavle fra 1947 til minde om tvangsforflyttelsen af sognets beboere ved anlæggelsen af Beldringe Flyveplads er overflyttet fra byens skole. Fra tiden efter o. 1950 stammer salmenummertavler,

en præsterækketavle, en pengebøsse, et kirkeskib og en dåbskande. Lidt yngre er alterbordet af fyrretræ og alterskranken. Orglet med syv stemmer er bygget 1979 af Bruno Christensen & Sønner. En syvstage er anskaffet 1989.

Farvesætning og istandsættelser. Hovedstykkerne har et gråt farveudtryk fra 1955, mens stolestaderne har rød bemaling fra begyndelsen af 1980'erne. Som følge af kirkens administration i offentligt regi (jf. s. 5171) er reparationer og nyanskaffelser i slutningen af 1600-tallet og i 1700-tallet bedre dokumenteret i arkivalier, end det sædvanligvis er tilfældet med fynske landsbykirker. Hvor kirkens regnskabsbog 1664-95 rummer kortfattede udgiftsposter (jf. †altersæt, †alterudstyr og †dåbsudstyr), findes der større detaljeringsgrad i dokumenterne fra tiden under rytterdistriktets nidkære kirkesession (1720-64). I årene o. 1702 lod professor Lauritz Luja kirken indrette med et †skab og en ny †alterskranke i koret samt en ny prædikestol (†prædikestol nr. 2) og dåbsudstyr i form af det nuværende dåbsfad samt et †fontelåg og et †fontegitter. Desuden lod han den katolske altertavle ((†)alterprydelse nr. 1) reparere og male. Derimod er forholdene under private ejere 1764-1910 dårligere belyst. *Danske Atlas* meddeler

Fig. 24. Kirkens indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The interior of the church looking east.*

dog 1774, at kirkens ejer Peter Eilschou 1768 havde 'givet nyt alter, prædikestol, dåb, stole i kirken smukt malet, to lysekroner og et skib'.⁵⁶ Denne opremsning skal måske forstås sådan, at han har skænket en ny alterprydelse (†nr. 2), to lysekroner og et skib, mens han blot har ladet følgende male: prædikestolen (†nr. 2), et †fontegitter (og måske døbefonten) samt †stolestader. Ved en brandtaksation 1797 blev alt indvendigt træværk beskrevet som fyrretræ undtagen 'fødderne ved stolene af eg'.⁴⁶ Efter overgangen til selveje gennemgik kirken 1913-14 en gennemgribende istandsættelse under ledelse af arkitekt N. P. Jensen.⁵⁷ Hovedparten af arbejdet fandt sted i sommeren 1913, mens de sidste nyanskaffelser (altermaleri og prædikestol) først var på plads året efter. Inventaret blev malet i lys egetræsårning.⁵⁸ Ved en istandsættelse 1955 blev inventaret ny-stafferet i de nuværende grå toner.⁵⁹

Alterbord (jf. fig. 24), antagelig efter 1970, et enkelt rammeværk af fyrretræ, 168,5×83 cm, 97,5 cm højt.²⁸ Forsiden har tre fyldinger med let frem-springende, lodrette rammestykker, der er profileret med en rille. Hver kortsides har et tilsvaren-

de, men bredere fag. Bemaling i to gråtoner samt forgyldning i rammestykkernes bund.

†*Alterborde*. 1) Et muret alterbord fandtes formentlig endnu 1720 (jf. †alterbordsforside) og muligvis indtil 1913.⁶⁰ 2) 1913, et panelværk efter tegning af N. P. Jensen.³⁹

†*Alterbordsforside*, ca. 165×110 cm, tidligst omtalt 1720 og senest 1765.⁶¹

†*Alterklæder*. 1) 1730, antagelig et fornemt klæde, idet det kostede 16 rigsdaler 2 mark og 13 skilling.⁶⁰ Det var imidlertid allerede 1749 'ganske fordærvet og rådnet'.²⁵ 2) 1749 købte man fra købmand Johan Friderich Kurrelbaum i Odense fire alen karmoisinrødt plys og tre alen rødt katunlærred til for ('dræt') samt ¼ lod silketråd. En syerske fik en rigsdaler for at sy det nye klæde og for at rengøre 'broderingen og galonerne på dette alterklæde', hvad der formentlig betegner genbrug af ældre prydelser fra †alterklæde nr. 1.²⁵ 3) 1757. Fra 'fabrikken i Odense', dvs. enten An-

Fig. 25. Kirkens indre set mod øst o. 1920. Foto i NM. – *The interior of the church looking east, c. 1920.*

ton Hübners fabrik eller Odense Tugt- og Manufakturhus, anskaffedes ni alen karmoisinrødt plys. Hos Kurrelbaum (jf. ovf.) købte man seks alen rødt lærred, $\frac{1}{2}$ lod silke og $6\frac{3}{4}$ lod sølvgaloner, hvoraf sidstnævnte var fragtet med posten fra København. Iberegnet arbejds løn til syersken kostede det nye klæde 17 rigsdaler.²⁵ Det omtaltes antagelig 1797 ('af plys med guldtresser eller snore på').⁴⁶ 4-5) 1892 fandtes to alterklæder på alterbordet, hvoraf det blev tilladt at genanvende det bageste til betræk på en alterskammel.²⁶ Det forreste kan være det korsprydede klæde, der fremgår af fig. 23.

Alterdug (jf. fig. 24), nyere, med tunget kant og broderede gule kors mellem vinranker.

†*Alterdug*. 1) 1683,²³ en lærredsdug med frynses foroven og forneden; den var 1720 i 'meget slet' tilstand.⁶⁰ 2) 1752 oprettedes kontrakt på en

ny alterdug af lærred med kniplinger, der først blev leveret tre år senere. Materialerne, tre alen lærred og seks alen vævede kniplinger, kostede tilsammen to rigsdaler tre mark og fire skilling.⁴⁵ 3) (Jf. fig. 23), formentlig 1800-tallet. 4) (Jf. fig. 25), 1913, broderet og skænket af 'damer fra præstegården og lærerboligen'.⁵⁸

Et †*sidealterbord*(?) ved triumfvæggen mod syd fremgår måske af biskop Jacob Madsens beskrivelse 1588: »Prædikestolen satt paa Mur neden Choret ved Synderside« (jf. †prædikestol nr. 1).⁶²

Altermaleriet (fig. 26) fra 1914 viser Jesus, der velsigner de små børn, udført af Tony Müller (1873-1965) som kopi efter hendes maleri fra 1910 i Lumsås Kirke (DK Holbæk 2198).⁶³ Det er skænket af sognets beboere.⁵⁸ Det fladbuede oliemaleri på lærred, lysmål 209×156 cm, er udført i lyse farver, der synes at tilstræbe freskoteknikkens

Fig. 26. Altermaleri, 1914, Jesus velsigner de små børn, udført af Tony Müller (s. 5188). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Altar painting, 1914, Jesus blessing the little children, by Tony Müller.*

udtryk. Det har hulkelprofileret blændramme og er siden 1955 indsat i en fladbuet, hvidkalket niche, som er muret helt op ad østvæggen af teglsten i normalformat.⁶⁴ Maleriet var oprindeligt indsat i en fladbuet træramme i skønvirkestil, tegnet af N. P. Jensen.³⁹ Postamentet havde skriftstedet Matt. 18,14 med malet fraktur (jf. fig. 25).

Tidligere (†)alterprydelser. 1) En senmiddelalderlig, trefløjet skabstavle, antagelig fra o. 1515–30. Midtskabet rummede billedskærerarbejde i form af en figurrig korsfæstelsesscene med forgyldning, mens sidefløjene viste Skt. Nikolaj og Skt. Jørgen – uvist om skåret eller malet. Tavlen kendes fra biskop Jacob Madsens beskrivelse 1588: »Alter Tafflen: Christi Korsfæstelse oc Røf-fuern, forgylt; vdj Fløelen stor St. Nikolaj oc den anden S. Jørgen«.¹⁷ Det er formentlig midtskabets centrale krucifiks, der endnu findes i kir-

ken.⁶⁵ Det lille krucifiks (fig. 27) er blevet dateret til o. 1515–30.⁶⁵ Den 47 cm høje figur hænger i strakte, let skrånende arme med næsten lukkede hænder. Hovedet med den snoede tornekrone hælder mod højre skulder. Ansigtet er roligt, øjne og mund lukkede. Fuldskægget er kort, og en lok af det lange hår hænger ned over den hvælvede brystkasse. Lændeklædet er kort og har en lang flagrende snip ved højre hofte. Benene er let bøjede, og fødderne fæstnet med én nagle, højre over venstre. Det helt plane korstræ, 76,5×54 cm, er fornyet. Bemalingen er sekundær. Figurens hudfarve er bleg, med blodstænk fra naglesårene og tornekronen, mens sidevunden i venstre side kun er malet og ikke findes i skæringen. Hår og skæg er mørkebrunt, tornekronen grøn og lændeklædet forgyldt. Korstræet er sort, skriftbåndet hvidt med »inri« i sort fraktur.

Fig. 27. Krucifiks, o. 1515-30, antageligt fra (†)alterprydelse nr. 1 (s. 5189). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Crucifix, c. 1515-30, probably from (†)altar decoration no. 1.*

Om tavlen forlød det 1702, at den nyligt var malet, og at der desuden var repareret på to lysearme af jern, der kan have været oprindelige.⁶⁶ Det 'gamle billedhuggerarbejde' anførtes 1720 at være blevet repareret og malet 'for kort tid siden', hvad der måske henviste til den førnævnte reparation.⁶⁰ Et 'billede i altertavlen' behøvede 1763 reparation, hvorfor der straks blev indgået kontrakt med Odensesnedkeren Hans Hansen Eidorf

(1703-88) om at reparere og genopsætte billedskærerarbejdet mod en betaling på en mark og otte skilling.⁴⁵ Tavlen blev senest kasseret 1828, dog muligvis allerede 1768 (jf. ndf.). Krucifikset blev herefter ophængt over korbuen,⁶⁷ hvorfra det fjernedes ved hovedstandsættelsen 1913. Et foto fra 1941 (fig. 51) viser det afmonterede krucifiks med en anden staffing end den nuværende foruden nu udbedrede skader på højre

Fig. 28. ★Altermaleri, 1828, Jesus i Gethsemane, udført af Niels Ernst Fich (s. 5191). Det findes nu i Rye Kirke. Foto Niels Elswing 1991. – ★Altarpainting, 1828, Jesus in Gethsemane, by Niels Ernst Fich. Now in Rye Church (DK Århus 3754).

hånd. Der findes dog ingen skriftlig dokumentation af en senere istandsættelse. Krucifikset er nu ophængt i skibet over syddøren.

2) Ifølge *Danske Atlas* (1774) gav kirkens ejer Peter Eilschou 1768 et 'nyt alter', hvad der måske sigtede til en ny, i øvrigt ukendt altertavle.⁵⁶ Under alle omstændigheder var den senmiddelalderlige tavle kasseret 1828, da et nyt ★altermaleri blev anskaffet af kirkeejер Jacob Mortensen. Maleriet (fig. 28), der viser Jesus i Gethsemane, er udført af malermester Niels Ernst Fich, Odense (1795–1872).⁶⁸ Det findes nu i Rye Kirke, under hvilken det er beskrevet nærmere (DK Århus 3754). Altertavlen betegnedes 1863 som 'ussel' af biskop C. T. Engelstoft⁶⁹ og kasseredes ved synsforretningen 1872, hvorefter maleriet ad ukendte veje er kommet til Rye.²⁶

3) (Jf. fig. 23), o. 1872,²⁶ en portalopbygget altertavle med rundbuet arkade og trekantgavl. Ar-

kadefeltet var udfyldt af 'et maleri',⁷⁰ uden tvivl en Golgatafremstilling, idet der foran dette stod et endnu bevaret krucifiks (fig. 53). Den ca. 70 cm høje, zinkstøbte og forgyldte figur er modeleret efter barokt forbillede. Korstræet af eg, ca. 130 cm højt, er plant og har zinkstøbt skriftbånd med reliefversalerne »INRI«. Krucifikset er nu ophængt på skibets nordvæg.

Altersæt (fig. 29), 1802, udført i Clemens Pedersens værksted i Odense, der efter hans død 1795 videreførtes af enken Hedevig Albertine Kyhn (1749–1816).⁷¹ Det er skænket af Jacob Mortensen, der købte kirken 1802, og hans hustru Gertrud Olesdatter. Den 23 cm høje kalk har cirkulær fod i to afsæt, bred standplade og cylinderskaft med ribbet, rund knop. Bægret har udladende munding og graverede giverinitialetter i to højevale medaljoner under fælles sløjfe: »JMS« (tv.) og »GOD«; herunder prikgraveret

Fig. 29. Altersæt, 1802, udført i Clemens Pedersens værksted i Odense og skænket af kirkeejer Jacob Mortensen og hustru Gertrud Olesdatter (s. 5191). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Altar set, 1802, from the workshop of Clemens Pedersen in Odense and donated by church owner Jacob Mortensen and spouse Gertrud Olesdatter*

årstal »1802«. Under standpladen er guldsmedens stempel anført to gange;⁷² desuden sikkerhedsgraving med kursiv. Disken, 12,5 cm i diameter, har graveret cirkelkors på fanen og på bagsiden samme stempel som kalken.

†*Altersæt*. 1) 1588 var kalk og disk af tin.⁷³ Kalken fandtes endnu 1664, mens disken da var skiftet ud med en af sølv.²³ 2) Købt 1683, kalk og disk af »got fiint Engelsk tin«.²³ Sættet omtaltes

1720 som 'af tin men hel og brugbar'⁶⁰ og året efter som 'af bly'.⁴¹ 3) Tidligst omtalt 1765, af forgyldt sølv.²⁵

Oblatæsker (fig. 30). 1) Anskaffet 1889 fra Bing & Grøndahl.²⁶ Cylinderæskan af sortmalet porcelæn, 14,5 cm i diameter og 7 cm høj, har forgyldning på kanterne og på lågets ophøjede trekloverkors. 2) 1938, af sølv, udført af guldsmedefirmaet J. Holm, København, efter tegning af Kaare Klint og Mogens Koch.⁷⁴ Den sekspasformede æske, 10,5 cm i tværmål og 3,5 cm høj, har fladt låg med ophøjet Jesusmonogram inden for graveret cirkelslag. Under bunden er fabriktionsstempel: »J. HOLM«, Københavnsmærke »(19)38«, gardejnsmærke for Johannes Siggaard

Fig. 30. Oblatæsker (s. 5192), nr. 1. (th.), anskaffet 1889 fra Bing & Grøndahl, nr. 2 (tv.), anskaffet 1938 fra guldsmedefirmaet J. Holm, København. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Wafer boxes, no. 1 (right), acquired in 1889 from Bing & Grøndahl, no. 2 (left), acquired in 1938 from the goldsmiths J. Holm, Copenhagen.*

og »KK« inden for kvadrat. Stemplerne er gentaget på lågets underside.

En *†oblateske* af tin anskaffedes i slutningen af 1600-tallet, vel samtidig med *†altersæt* nr. 2.²²

†Alterkande (jf. fig. 25), af sortmalet porcelæn, anskaffet før 1889.²⁶

†Vinflaske af tin,²² anskaffet 1685;²³ senest omtalt 1765.²⁵

†Sygesæt. 1) Kalk og disk af tin i futteral, anskaffet i slutningen af 1600-tallet,²² formentlig kort før 1691, da man købte en lille *†vinflaske* til sygeberettelse.²³ 2) 1864, jf. s. 2708.

Alterstager (fig. 31), af sengotisk type, muligvis de to 'gamle' messingstager, som biskop Jacob Madsen omtalte 1588.¹⁷ De 27 cm høje stager har cirkulær fod i to afsæt med tre små dupper som fødder. Cylinderskafte har en enkelt skaftring; den brede lyseskål replicerer foden. Lysetornene er nye.

Syvstage (jf. fig. 24), 1989, af svært messinggods, 22,5 cm høj, med firkantede arme og cylindriske piber. Den flade fod har graveret kursivskrift: »Allesø Kirke 1989«. To *†syvstager* ses på et foto o. 1920 (fig. 25).

†Messehagler. 1) Formentlig middelalderlig, omtalt 1588 af biskop Jacob Madsen som en gammel messehagel af brunt damask.¹⁷ Den var forsvundet før 1631, da der ingen hagel fandtes.²² 2) Omtalt 1664,²³ formentlig identisk med en 'smuk og dygtig' rød fløjlsmessehagel med guldgaler, som kirkepatronen professor Luja lod reparere før 1702,²² og som 1720 havde kors af 'to rader gammeldags guldgaler' samt kant af smallere galoner.⁶⁰ Den blev atter repareret 1748 med 4½ alen rødt kattunlærred købt hos købmand Johan Friderich Kurrelbaum i Odense.²⁵ Omtalt 1765.²⁵ De skriftlige kilder nævner først messehagler igen 1889 og 1893, da der anførtes at være behov for en ny messehagel af ægte silkefløj med kors og borter af ægte guldbrokade.²⁶

†Messeskjorter. 1) Købt 1665,²³ omtalt som gammel 1702,²² men formentlig først kasseret o. 1720.⁶⁰ 2) Af fint lærred, omtalt 1720 som 'i ny og god stand' og 1765 som 'gammel'.⁷⁵ 3) Anskaffet 1731, omtalt 1765.⁷⁵

Et middelalderligt *†røgelseskar* af bronze ('malm') fandtes endnu i kirken 1765.⁷⁵

†Bøger. 1664 fandtes Christian III's bibel fra 1550 og Hans Poulsen Resens bibel fra 1607.²³ En alterbog anskaffedes 1671, en salmebog 1683 og atter 1688 en ny alterbog, formentlig Hans Baggers udgivet samme år.²³ Af de nævnte bøger var de to bibler tilsyneladende forsvundet 1702, da der i stedet fandtes et eksemplar af Frederik II's bibel fra 1589 og en uspecificeret bibeludgave (formentlig Hans Svanings fra 1647 jf. ndf.), som kirkens patron og nominelle sognepræst professor Lauritz Luja havde anskaffet sammen med Thomas Kingos salmebog fra 1699 ('den ny salmebog').²² 1720 talte inventariet en alterbog i 'temmelig god stand', et graduale i degnestolen og Hans Svanings bibel i kvartformat, der imidlertid var 'ruineret', idet den blev transporteret mellem kirken og præstens bolig.⁶⁰ Bindet på det førnævnte graduale trængte 1731-32 til reparation, hvad kapellanen lovede at få udbedret.⁶⁰ Alterbogen var 1756 'ganske ruineret', og en ny anskaffedes to år senere.³⁸ Inventariet 1765 nævner kun det føromtalt graduale, en ritualbog og Enevold Ewalds bibelske konkordans (1748-49), sidstnævnte delt med Næsbyhoved Broby Kirke.²⁵ En alterbog fik 1836 repareret sølvbeslag på bindet.⁷⁶

Fig. 31. Alterstager, af sengotisk type (s. 5193). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Altar candlesticks, late gothic type.*

Alterskammel, 1997, med lysebrunt læderbetræk.
 †*Alterskamler*. 1679 anskaffedes en lille skammel betrukket med læder.²³ Det var måske den samme, som en sadelmager 1756/57 gav nyt 'overtræk' mod fire mark.²⁵ En skammel trængte 1883 til at blive forhøjet og polstret.²⁶ Ved en ompolstring 1892 blev den formentlig betrukket med en del af et ældre alterklæde (jf. s. 5188).²⁶

Alterskranke (jf. fig. 24), nyere, antagelig samtidig med alterbordet. Den femsidede skranke har opstandere af træ svarende til alterbordets lodrette rammestykker og med samme bemaling. Knæfaldet er cementstøbt og med læderbetrukne hynder.

†*Alterskranker*. 1689 murede man et trin op til alteret og »item alterfoden«, dvs. et muret knæfald.²³ 1702 anførtes, at der for nylig var gjort et 'galleri for alteret', dvs. en egentlig skranke.²² Det blev 1720 beskrevet som 'et rækværk for kommunikanternes sæde'.²⁵ Skranken ('tralværket')

Fig. 32. Romansk døbefont (s. 5194). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Romanesque font*.

Fig. 33. Dåbsfad, et Nürnbergerarbejde med Bebudelsen, fremstillet i 1500-tallet, men først anskaffet til kirken o. 1702 (s. 5194). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Baptismal dish, depicting the Annunciation, made in Nuremberg in the 1500s, but not acquired by the church until c. 1702.*

blev repareret 1748/49 og atter 1751/52.²⁵ En brandtaksation 1797 nævner et 'trægitterværk om alteret'.⁴⁶ Senere fandtes en tre- eller femsided skranke med krydsende stivere og åbent midtparti (jf. fig. 23). Ved hoveddistandsættelsen 1913 opsattes en ny femsided alterskranke af træ med håndliste båret af krydsbånd mellem plane rammestykker (jf. fig. 25).

Døbefont (fig. 32), romansk, af rødlig granit, 92 cm høj, af Mouritz Mackeprang henregnet til Højby-typen.⁷⁷ Foden er et omvendt terningkapitel. Det cylindriske skaft har tolvstav ved overgangen til kummen, der har et tværmål på 67 cm og glatte, lodrette sider. Rustrøde farvespor langs munden stammer fra et jernbånd til fastholdelse af et fontelåg (ndf.). På den ene side er der en ca. 15 cm bred behugning i hele kummens højde. Den blev 1885 rensat for bemaling.²⁶ Fonten stod 1588 i koret, hvor den har stået lige siden, nu ved triumfbuens nordside.¹⁷

Dåbsfad (fig. 33), et drevet og punslet Nürnbergerarbejde fra 1500-tallet, anskaffet til kirken o. 1702. Fadet, 57,5 cm i tværmål, prydes i bunden af Bebudelsen. Heromkring løber hjort- og

Fig. 35. Dåbskande, 1964 (s. 5195). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Baptismal jug, 1964.*

hundfrise kantet af to ens, udpudsede borter med punslede blade eller fiskeblærer. På fanen gentages hjort- og hundfrisen mellem en bort af seks-oddede stjerner og yderst en bort svarende til bundens. Her ses desuden sekundære, graverede adelsvåbener for Nettelhorst (tv.) og Due (Taube), ledsaget af initialerne »GN« og »AD«, ⁷⁸ der formentlig tilhører ægteparret Gerlof Nettelhorst til Os i Norge (†1643) og Anne Due (Taube) (†før 1643). ⁷⁹ Fadet kan måske være kommet til Fyn gennem datteren Øllegaard Gerlofsdatter Nettelhorst (†1647), der giftede sig ind i den fynske adelsslægt Akeleye. ⁸⁰ Under alle omstændigheder er det først kommet til kirken o. 1702, da det nævnes, at man havde købt et messingbækken, 'lige stort med stenen (dvs. fonten)'. ²² Fadet omtales gennem 1700-tallet. ⁸¹

Et †dåbsfad af tin ('et stort tin-vandbækken til dåben') blev købt 1683. ²³

Dåbskande (fig. 35), 1964, af hamret messing, 32,5 cm høj. Korpus er konisk med ophøjet mo-

nogramkors (tau rho), svungen hank og aftage- ligt, hvælvet låg med korsformet knop. Under bunden er stemplede initialer »O. F.« og årstal »1964«. ⁸²

Fig. 34. Våbener for Nettelhorst (tv.) og Due (Taube) samt initialer »GN« og »AD«, formentlig for ægteparret Gerlof Nettelhorst til Os i Norge (†1643) og Anne Due (Taube) (†før 1643). Detalje af dåbsfad (s. 5194, jf. fig. 33). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Coats of arms for Nettelhorst (left) and Due (Taube), and the initials "GN" and "AD", which probably stand for the married couple Gerlof Nettelhorst of Os, Norway, (†1643) and Anne Due (Taube) (†before 1643). Detail of baptismal dish (cf. fig. 33).*

Fig. 36. Prædikestol, 1914 (s. 5196). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Pulpit, 1914.*

†*Håndklæde* af lærred, købt 1683 samtidig med tinfadet (ovf.);²³ omtalt 1720.⁶⁰

†*Fontelåg* ('dæksel'), anskaffet kort før 1702.²² Det blev 1720 betegnet som »et ornament over (fonten) af bilthuger verck«⁶⁰ og 1765 som et 'malet trædække'.²⁵

†*Fontegitter* ('galleri' omkring fonten) opsat kort før 1702.²² Det blev 1720 beskrevet som »et Tral-verck uden om (fonten) til Zirath«. ⁶⁰ Det blev re-

pareret både 1745/46 og 1747/48 for henholdsvis to og fire mark.²⁵

Prædikestol (fig. 36), 1914, tegnet af arkitekt N. P. Jensen som en enklere udgave af Hjadstrups prædikestol (s. 5016, fig. 25). Kurvens fem fag flankeres af slanke pilastre, og storfelternes højrektangulære fyldinger prydes af stiliseret foldeværk med veks-lende konkav og konveks udskæring. Fyldinger-nes lodrette profiler er platte, mens de vandrette

tillige har hulled og kvartstaf. Dette gælder også frisefelterne, der alle har høje relieffer. Det centrale rummer Jesusmonogram over et bånd med dateringen »1914«, mens de øvrige viser evangelisternes symbolvæsener og navnebånd med versalindskrift, fra opgangen: »St. Marcus«, »St. Johannes«, »St. Mathæus« og »St. Lucas«. Bemalingen er grå og lysebrun med guldbronze på enkelte led. Reliefferne er forsøvede på en bund af blank eg. Kurven hviler på en ottekantet, muret sokkel og har ligeløbet opgang med slanke, drejede balustre og en mægler udført i overensstemmelse med stolestadegavlne. Opstillet i skibets sydøsthjørne.

†*Prædikestole*. 1) Omtalt 1588, da den stod på murværk, måske et tidligere sidealterbord, i sydsiden af skibets østfag (»Prædikestolen satt paa Mur neden Choret ved Synderside«).¹⁷

2) (Jf. fig. 23), 1702, i barok stil, svarende til prædikestolen i nabokirken Lunde (s. 5060, fig. 39), med snosøjler på hjørnerne og rektangulære

fyldingsfelter.⁸³ Der var desuden en tilsyneladende kvadratisk lydhimmel med svungne topkartouches (jf. fig. 23). 1702 anførtes, at en ny prædikestol 'i disse dage' var blevet opbygget med 'alt tilbehør'.²² Den var 1720 i god stand, men 1731 behøvede trappen reparation med nogle bjælker, hvad kapellanen blev pålagt at tilse.⁶⁰ 1751/52 blev kurven og himlen repareret af en snedker; 1762 var trappen under udskiftning.⁸⁴ Kirkeejeren lovede 1874 at anbringe en ny trappe af træ i stedet for den eksisterende, der var muret.²⁶ Prædikestolen blev kasseret ved hovedstandsættelsen 1913-14.

Stolestaderne (jf. fig. 9) fra 1913 er tegnet af N. P. Jensen. De 118 cm høje gavle har tresidet afslutning med skåret, geometrisk udsmykning i form af et spinkelt cirkelkors inden for fire koncentriske ringe. Herunder løber diminutive 'kvadre' i to bånd, som på hver anden gavl er forbundet med cirkelornamentet ved to lodrette stave. Som ryglæn anvendes to sammenføjede planker. Be-

Fig. 37. Kirkens indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The interior of the church looking west.*

malingen omfatter to røde nuancer, hvoraf den mørkere er lagt på udskæringerne. Stolene er opstillet med 14 stole i nordrækken og 11 i syd.

†*Stolestader*. 1631 var kvindestolene forfaldne, ligesom også karlestolene behøvede reparation.²² 1702 fremgår det indirekte gennem omtale af hængsler, at stolene havde låger.²² Ved rytterdistriktets kirkesessions overtagelse af kirken 1720 blev stolene fundet i god stand. Det forlød i den forbindelse, at en snedker fra Odense for nylig havde repareret dem alle.³⁷ Et udkast til en stolestadefortegnelse o. 1728 tæller henholdsvis 17

og 21 stole i syd- og nordrækken. I sydrækken var de 12 forreste til gårdmænd og de fem bageste til husmænd. I nordrækken var de 11 forreste til gårdmandskoner, de fire næstfølgende til husmandskoner og de seks bageste til karle. I karlestolene var gangstaderne forbeholdt dragoner som udtryk for deres forrang.⁶⁰ 1732 var karlestaderne endnu ikke indrettet, hvilket dog var udbedret 1735, da der anførtes at være behov for et panel til at adskille karlene fra kvinderne.⁶⁰ 1758 fandt synsmændene stolene 'meget forældede og slette'.³⁸ En brandtaksation 1797 nævner

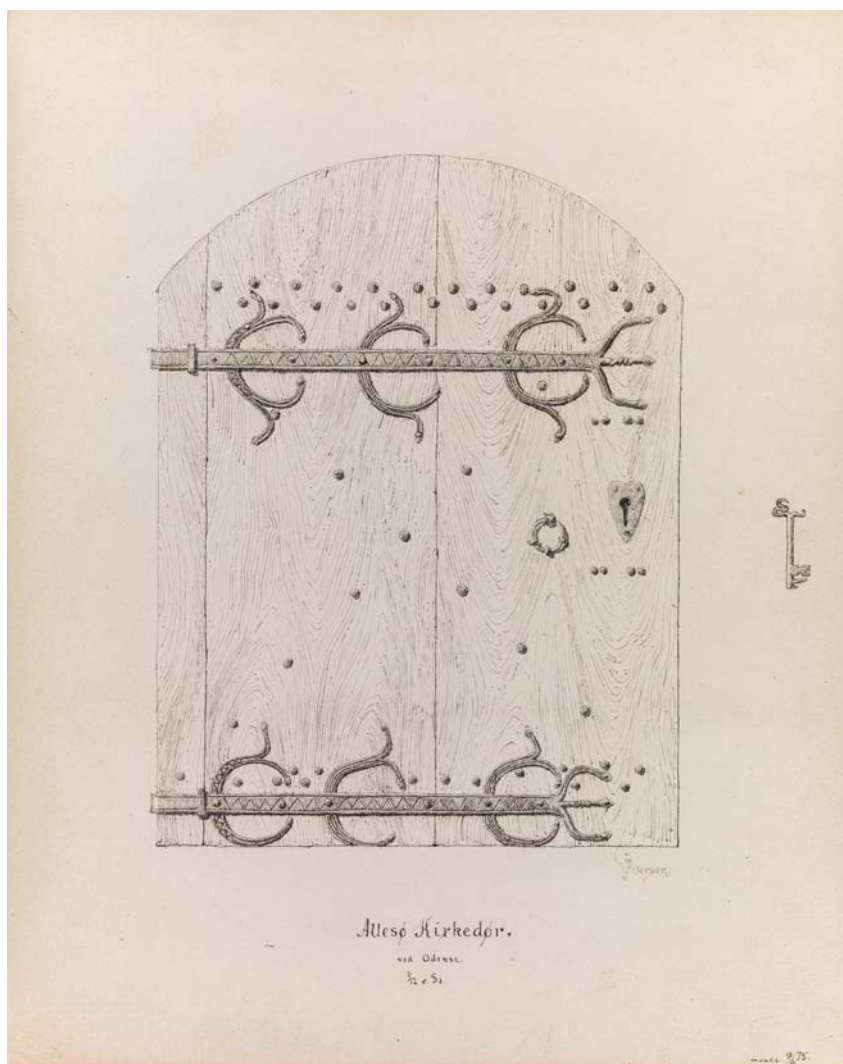

Fig. 38. Middelalderlig(?) †dørfloj (s. 5199). Tegning af J. Vilhelm Petersen 1875. I privateje. – *Medieval(?) †door leaf*. Drawing by J. Vilhelm Petersen, 1875.

21 kvinde- og 19 mandstole, som alle stod på fodremme af eg.⁴⁶ 1883 påpegedes behovet for en snarlig fornyelse af stolestaderne.²⁶ Et foto før hovedindsættelsen 1913 (fig. 23) viser helt enkle stolegavle af rektangulær form, med markeret gesimsparti, men ellers uden udsmykning.

Degnestol, 1913, med gavl svarende til stolestadernes, men med svunget armlæn prydet af stiliseret akantusrelief. Bemalingen er lysegrå med guldbronze på udsmykningen.

†*Præste- og degnestole* af fyrretræ omtales 1588 af biskop Jacob Madsen.¹⁷ 1689 fik degnestolen nyt fodstykke, da det gamle var brøstfældigt.²³ Begge stole blev repareret og bemalt kort før 1702.²² Det blev 1731–32 påtalt, at degnestolens fod var løs, hvorfor den skulle udskiftes med en ny af eg, der skulle fastgøres med 'to små ankre'.⁶⁰ Dette skete 1735.⁶⁰ Degnestolen blev atter repareret 1745/46.²⁵ Begge stole er sidst omtalt 1797.⁴⁶ Præstestolen var før 1880 udskiftet med en fløstol.²⁶

†*Bænke* til kommunikanterne omtales 1721 (jf. †alterskranker).⁴¹

Der findes desuden nyere *løse stole*.

†*Skabe*. 1) 1702, til 'messeklæder og ornamenter'.²² 2) 1720, af fyrretræ, med lås og brun bemaling; omtalt 1765.⁷⁵

En †*pengeblok* af eg er nævnt 1797.⁴⁶ *Pengebøsse*, o. 1950, af lakeret eg, kubisk, 30×19×12 cm, med ét pengeindkast foroven. Forsidens låge har fladt relief af en ringende klokke over indskårne versaler: »Kirken«. Lågen er sikret med et vandret beslag til hængelås.

†*Klingpunge*. 1) Omtalt 1702 som 'ubrugelig'.²² 2) En tavlepung af rødt fløj med guldkniplinger og messingklokke fandtes 1720 i †skab nr. 2 (ovf.); omtalt 1765.⁷⁵

Dørfloje. 1) 1913, en fladbuget, dobbelt fyldingsfløj, hver fløj med to fyldinger. Begge sider er bemalt med to grå nuancer og brunt. Indvendig mellem våbenhus og skib. 2) 1913, som nr. 1, men med plankebeklædning på ydersiden. Døren hang tidligere udvendig i våbenhuset, men opbevares nu på våbenhusets loft. Den har grøn bemaling. 3) (Jf. fig. 1), en nyere kopi af nr. 2, med lodrette planker med trænagler; lakeret eg. Udvendig i våbenhuset.

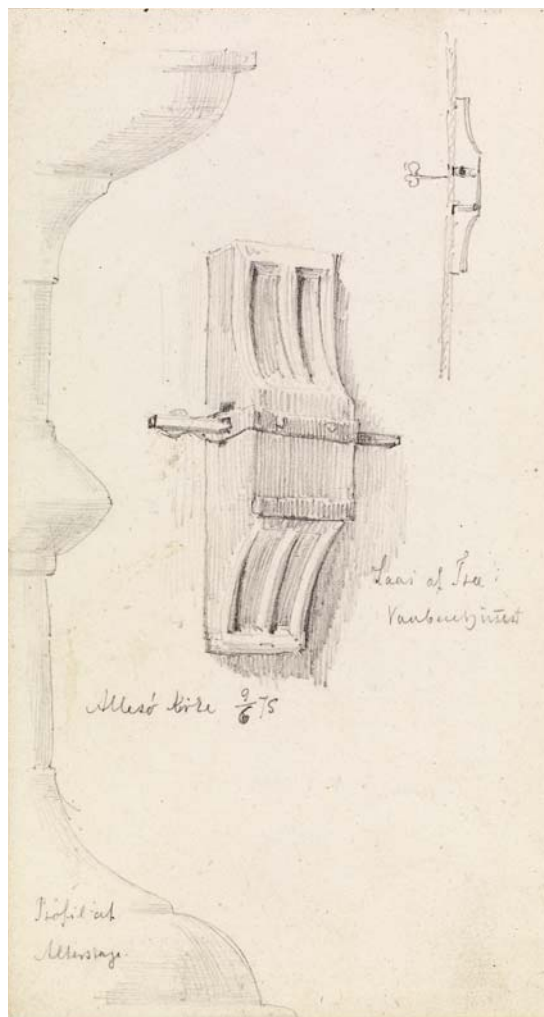

Fig. 39. Detalje af middelalderlig(?) †dørfloj (s. 5199). Stoklås med nøgle samt kontur af alterstage (s. 5193). Tegning af J. Vilhelm Petersen 1875. I privateje. – *Detail of medieval(?) †door leaf. Door lock with key and contour of altar candlestick. Drawing by J. Vilhelm Petersen, 1875.*

†*Dørfloje*. 1) En gammel jernbunden dør blev af M. Mackeprang opfattet som middelalderlig,⁸⁵ men kan også have været fra tiden o. 1600.⁸⁶ Ifølge en skitse ved kgl. bygningsinspektør J. Vilhelm Petersen (fig. 38) bestod den fladbuede fløj af to brede egeplanker og en tredje smallere, der tilsyneladende var holdt sammen af to vandrette revler og krydsrevler. Den var hængt i to smedjernesbeslag (fig. 52), der havde zigzagornamentik, splittende bladflige, der udgik fra stammen, samt gaffelender. Der var desuden cirkulær dør-

Fig. 40. Tavle, 1947, til minde om tvangsforflyttelsen af sognets beboere 1944 ved den tyske besættelsesmagts anlæggelse af flyvepladsen i Beldringe (s. 5201). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Plaque, 1947, to commemorate the forced movement of the inhabitants of the parish in 1944 due to the German occupying power's construction of the airfield at Beldringe.*

ring med facetled samt et skjoldformet låsebeslag og en nøgle med treklovergreb. På bagsiden var bevaret en stoklås (fig. 39). Fløjens sad indvendig mellem skib og våbenhus.⁶⁷ 1671 betaltes der for en lås til denne dør eller den udvendige (ndf.).²³ Døren er formentlig gået til, efter den blev kasseret o. 1913. 2) Omtalt 1797, med jernbeslag og lås; udvendig i våbenhuset.⁴⁶

Et *†menigheds pulpitur* er omtalt 1671, da der indkøbtes seks dæler til 'pulpiturloftet'.²³

Orgel (jf. fig. 37) 1979, med syv stemmer, ét manual og pedal. Bygget af Bruno Christensen Orgelbyggeri, Terkelsbøl. Disposition: Manual (C-g³): Principal 8', Gedakt 8', Oktav 4', Rørføjte 4', Oktav 2', Mixtur 3 kor. Pedal (C-f¹): Subbas 16'. Kobling M-P. Orglet er opstillet på gulvet i tårnrummet med østvendt facade og spillebord. Facaden, der er udført i fyrretræ efter tegning af Ebbe Lehn Petersen, er rektangulær og tredelt i et stort centralt felt og to smallere sidefelter.²⁸ Den er bemalet i to grå nuancer. Det samme gælder et tilhørende panel, der afskærmer spillebordet.

†Orgel. 1937, med fem stemmer, ét manual og anhangspedal. Bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby og Horsens. Disposition (C-g³): Principal 8', Gedakt 8', Spidsføjte 4', Principal 2', Mixtur III. Anhangspedal (C-d¹). Koblinger: M-P, M-M 4'. Pneumatisk aktion, keglevindlade. Opstillet på gulvet i kirkens tårnrum med østvendt facade og spillebord mod syd.⁸⁷ Facaden var udstyret med klingende piber udført i kobber.⁸⁸

Et *†harmonium* (jf. fig. 23), der tilhørte skolelæreren, var 1895 opstillet i kirken.⁸⁹

To *salmenummertavler* (jf. fig. 24), o. 1950(?), 75×56 cm, er til hængecifre i fire rækker, tværdelt ved to lister. Fodstykket og den flade gesims har hulkelprofil. Grå bemaling med sort på listerne. To lignende tavler til to rækker hængecifre har platte profiler og sort versalskrift på grå bund: »Daab« og »Nadver«.

To *†salmenummertavler* (jf. fig. 25), o. 1850-1900, til skydenumre i seks rækker, havde nyklassicistisk trekantgavl og malet frakturskrift: »Før Prædiken« og »Efter Prædiken«.

Fig. 41. Lysekrone (nr. 1), skænket 1768 af kirkens ejer, købmand Peter Eilschou (s. 5201). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Chandelier (no. 1), donated in 1768 by the owner of the church, merchant Peter Eilschou.*

Præsterækketavle, o. 1950, med navne malet med sort antikvaskrift på grå bund. Rammen af blank eg er bred og har yderst hulkelfprofil. Ophængt på korets sydvæg.

†*Præsterækketavle*, 1913, angiveligt med genbrug af rammen fra (†)alterprydelse nr. 3. Ophængt i koret, antagelig samme sted som den nuværende.⁵⁸

Tavle (fig. 40), udført 1947 af billedhugger Ploug i Odense til minde om tvangsflytningen af sognets beboere 1944 i forbindelse med den tyske besættelsesmagts anlæggelse af flyvepladsen i Beldringe og den efterfølgende anvendelse af Allesø by som flygtningelejr.⁹⁰ Den let rødlige kalksten, 70×53 cm, har form som 1700-tallets rytterskoletavler og krones af Frederik IX's monogram. Dens indhuggede versalskrift har sort maling. Tavlen er opsat på våbenhusets østvæg. Den hang oprindeligt i Allesø Skole, hvorfra den 1988 overflyttedes til kirken.²⁸

Lysekroner. 1-2) (Fig. 41), skænket 1768 af kirkens ejer, købmand Peter Eilschou.⁵⁶ De har seks s-svungne arme i én krans, hvis pynteled udgøres af liljer på den ene krone og delfiner på den anden. Begge har balusterstamme med pyntearme, hængekugle med profilknop og dobbeltørn som topfigur. Kronerne hang 1797 'fra hvælvene i jernstænger med messingkugler'.⁴⁶ 1882 hang de henholdsvis i koret og i skibets østfag (jf. også fig. 23).⁶⁷ De er nu ophængt fra korets loft i nyere jernstænger uden kugler. 3-4) (Jf. fig. 24), o. 1925, to ens kroner med 2×6 s-svungne arme, balusterstamme og hængekugle med profilknop. Ophængt i skibet.

Fire nyere, toarmede *lampetter* i barok stil er opsat i tårnrummet.

To †*petroleumslamper* (jf. fig. 25), o. 1900(?), i form af en krone over gangen og en lampet ved prædikestolen.

Fig. 42. Kirkeskibet »Haabet«, bygget af kaptajn P. Hansen, Marstal, ophængt 1955 (s. 5202). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The votive ship "Haabet", made by Captain P. Hansen, Marstal, placed in the church in 1955.*

Kirkeskib (fig. 42), »Haabet«, en tremastet fuldrigger, bygget af kaptajn P. Hansen, Marstal, og skænket anonymt til kirken, hvor det blev ophængt 11. dec. 1955.⁹¹ Skibet, der er 145 cm langt og 100 cm højt, er rigget, men fører ingen sejl. Skibets navn er skåret med reliefversaler i en kartouche i agterspejlet. Skroget er sort med bronzeret bund, et skjold under bovsprydet har hvidt kors på rød bund. Modellen er ophængt mellem skibets to fag.

†*Kirkeskib*, skænket 1768 af kirkens ejer, købmand Peter Eilschou.⁹² Det er måske dette skib, der fremgår af et fotooptagelse fra før 1913 (fig. 23).

†*Hatteknager* på skibets sydvæg, jf. fig. 23.

Lystræ, nyere, af smedjærn, 105 cm højt, med halvcirkulær grundplan tilpasset opstilling ved mur.

En †*ligbåre*, der omtales 1720, blev 1758 fundet kassabel ved en synsforretning.⁶⁰ Samme år an-

skaffede man en ny fra tømrermester Troels Lund, der fik to rigsdaler og to mark for arbejdet.⁹³

Klokke (fig. 43), 1453, støbt af en formentlig nordtysk støber, der har signeret med sit forbogstav 'A'. Klokken har en diameter på 87 cm.⁹⁴ Dobbelte lister kanter halsens omløbende plattyske minuskelindskrift, der trods god plads lader et 'm' være både forkortelse for Gudsmoderen og første led i dateringen: »helpgot vn de m ccccliii« (Hjælp, Gud og Maria 1453).⁹⁵ På vestsiden af legemet ses støberens initial »A«, ved siden af et støbermærke (fig. 54), der kendes fra fem klokker i Nordtyskland, hvor støberværkstedet må have virket.⁹⁶ Ved sin visitats 1588 fandt biskop Jacob Madsen, at klokken var 'god'.¹⁷ Den var 1664 løs i ophænget,²² et skudsmål den også fik både 1721⁴¹ og 1735.⁶⁰ Det blev 1758 fundet nødvendigt at forsyne klokken med 'nye tapper og pander, da de gamle er så slidte, at klokken ikke kan ringe'.³⁸ 1822 klagede sognemændene over, at kirkeejer

Fig. 43. Klokke, 1453, støbt af en formentlig nordtysk støber med signaturen 'A' (s. 5202, jf. fig. 54). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Bell, 1453, probably cast at a North German foundry, with the signature 'A' (cf. fig. 54).*

Jacob Mortensen havde aflåst 'ringehusdøren', så der hverken kunne ringes med klokken morgen eller aften.⁷⁶ Klokken er nu ophængt i en slyngebom med skåren datering »1899« i det søndre af de østlige glæmhuller. Der er automatisk ringning.

†*Klokker.* 1) Middelalderlig, afleveret ved klokkeskatten 1528–29. Der var tale om en mindre

klokke, idet dens vægt med al jernfang (dvs. ophængt) blev opgjort til 1½ skippund (ca. 240 kg).⁹⁷ 2) Ifølge *Danske Atlas* gav kirkeejер Peter Eilschou en klokke o. 1768.⁵⁶ Den omtales dog ikke af andre kilder, og såvel 1765²⁵ (før den angivelige anskaffelse) som 1797⁴⁶ og 1863⁶⁹ omtales kun en enkelt klokke i tårnet.

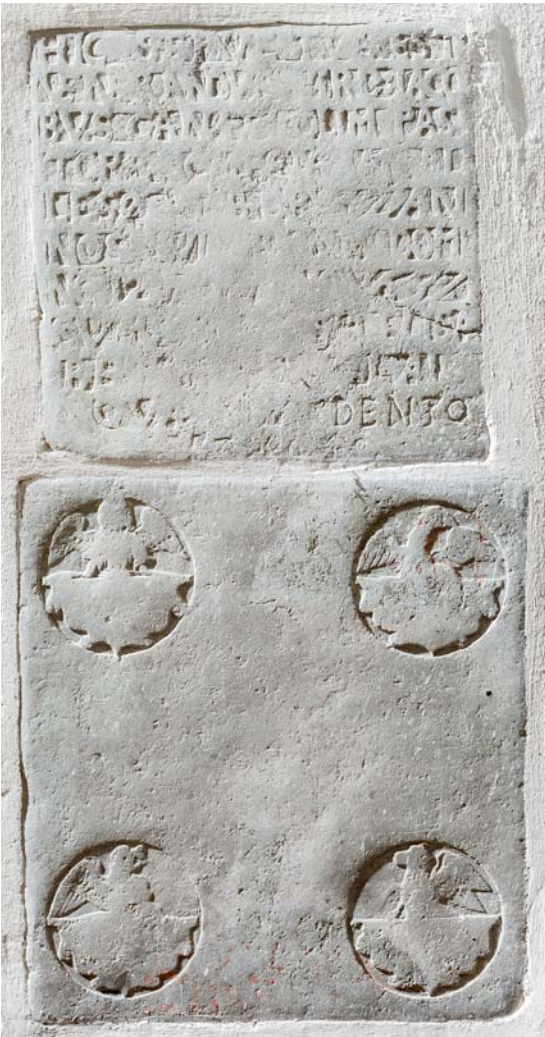

Fig. 44. Gravsten, foroven nr. 2, o. 1637, over sognepræst Jacob Knudsen, †1637, og hustruen Elisabeth †1640 (s. 5204); derunder nr. 1, o. 1625, over ubekendt(e) (s. 5204). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Gravestones, at the top no. 2, c. 1637, for vicar Jacob Knudsen (†1637), and spouse Elisabeth (†1640); below no. 1, c. 1625, for unknown person.*

GRAVMINDER

Oversigt. Der findes tre gravsten fra 1600-tallet, heraf to over præster (nr. 2-3).

Gravsten. 1) (Fig. 44), o. 1625, over ubekendt(e). Grå kalksten, 51×48 cm, med helt udslidte reliefversaler og hjørnemedaljoner med reliefhuggede brystbilleder af evangelisternes symbolvæsener, der fremholder udslidte, kartoucheformede nav-

neskjolde, foroven: Mattæus (tv.) og Johannes, forneden: Markus (tv.) og Lukas. Stenen lå 1882 i skibets gulf, umiddelbart foran koret.⁶⁷ Den er nu indmuret på triumfmurens østside (jf. fig. 37) nord for korbuen.

2) (Fig. 44), o. 1637, over Jacob Knudsen, sognepræst til Allesø og Næsbyhoved Broby i 42 år, †12. marts eller maj 1637,⁹⁸ og hustruen Elisabe(th) †<30. sept. 1640>. Grå kalksten, 42×42 cm, med reliefversaler i hele stenens bredde, suppleret af sekundært indhuggede versaler: »hic sepultvs est venerandvs vir d(ominus) iacobvs canvti olim pastor [ec]c[le]sia[rv]m allesø [et] broby 42 annos [q]vi [o]b[it] in domi/no 12(?) ... 1637 cvm [uxore su]a elisabe[tha] ... lais / qvæ ... <den 30 sept. 1640>« (Her er begravet den ærværdige mand Jakob Knudsen, engang præst ved Allesø og Broby kirker i 42 år, som (døde i) Herren 12 ... 1637 med (sin hustru) Elisabeth ... der ... den 30. sept. 1640). Stenens biografiske oplysninger, navnlig angående embedsperiodens længde, er ikke overens-

Fig. 45. Gravsten nr. 3, o. 1682, over sognepræst Carl Pedersen (o. 1619-1682) (s. 5205). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Gravestone no. 3, c. 1682, for vicar Carl Pedersen (c. 1619-1682).*

Fig. 46. Kirkegårdsmonument (s. 5205), over sognepræst Hans Friderich Schebye (1766–1800). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Churchyard monument, for vicar Hans Friderich Schebye (1766–1800).*

stemmende med Wibergs præstehistorie.⁹⁹ Stenen lå indtil hovedstandsættelsen 1913 i tårnrummets gulv.¹⁰⁰ Den er nu indmuret på triumfmurens østside (jf. fig. 37) nord for korbuen.

3) (Fig. 45), o. 1682, over sognepræst Carl Pedersen, †1682 i hans alders 63. år. Mørkegrå kalksten, 103×85 cm, med indhugget versalskrift i hele stenens bredde og medaljoner i de øvre hjørner med relieffer af kerubhoveder. Et fragment mangler forneden, men indskriften er intakt. Den latinske gravskrift indledes med prosa og afsluttes af elegiske distika:

»In obitum viri doctissimi domini Caroli Petrei olim pastoris Allesøe et Brouby dignissimi ex hac vita calamitosa in coelestem patriam anno Christi 1682 evocati anno ætatis 63.

Qvis qvis amat Carolum iurisq(ue) æqv(ue) peritum
præstantem virum· dotibus egregiis,
Tam cito præclarum donis· mors invi[d]la postquam
subtraxerit· domino sic statuente· virum
luget amica cohors· tanto deserta patrono
qvi pater egentis· commoda multa tulit.
Tu ve[r]o venerande senex e carcere vitæ
migrasti ad superi lucida tecta poli.
Salve chare mihi salve novus incola coeli
perpetuum salve, perpetuumq(ue) vale.«

(Ved den høj lærde hr. Carl Pedersens død, engang velærværdig præst i Allesø og Broby, der blev kaldt fra denne ulykkelige verden til det himmelske fædreland i det Herrens år 1682, i sin alders 63. år.

Enhver der elsker Carl, den fortrinlige mand med indsigt i ret og rimeligt og en fremragende begavelse, må efter at den misundelige død så hurtigt på Herrens bud rev den berømmelige mand bort, som den venligsindede flok de er, sørge over ham nu hvor de har mistet så stor en velynder, der som en far for den trængende ydede megen hjælp. Men du, ærværdige olding, er fra livets fængsel draget til den høje himmels lysende tegn. Farvel, du der er mig kær, og hav det godt som ny borger i himmelen, for evigt hav det godt, og for evigt farvel.)

Stenen lå indtil hovedstandsættelsen 1913 i korets gulv.¹⁰¹ Den er nu indmuret på triumfmurens østside (jf. fig. 37) syd for korbuen.

Begravelser. På nær en eller måske to grave, der 1759 og 1761/62 blev 'forhøjet og muret', kendes kun jordfæstegrave.¹⁰² Således opfyldte man 1664 og 1672 et par nedsunkne grave i kirken.²³ 1678 blev gulvet foran alteret opfyldt og 'belagt med sten igen'.²³ Ti år senere var fem grave 'nedsaldne' og blev fyldt op.²³

Kirkegårdsmonument (fig. 46), o. 1800, over sognepræst Hans Friderich Schebye, *16. nov. 1766 i Lumby præstegård, †19. jan. 1800 i Allesø præstegård. Liggsten af rødlig sandsten, 154×75 cm,

med indhugget kursivskrift, der afsluttes med skriftstedet Ordsp. 10,7. Bogstaverne har fornyet sort farve. Stenen lå oprindeligt på kirkegården inden for en af indgangene, hvor den afdøde enke 1826 ønskede den genanbragt, efter at en gårdmand kort forinden var blevet tildelt gravstedet og havde flyttet stenen som sin påståede ejendom.⁷⁶ Den er nu indmuret indvendig i våbenhusets østvæg.

†*Kirkegårdsmonumenter.* To tyske krigergrave blev 1944-45 markeret med jernkorsformede steler af en lys stenart med indhugget fraktur. 1) 1944, over underofficer Heinrich Heckmann, †11. sept. 1944.¹⁰³ 2) 1945, over underofficer Arthur Kerl, *15. juni 1921, †5. maj 1945. Stelerne er siden erstattet af små fliggeplader, og gravene derefter flyttet til Odense Assistenskirkegård (s. 1676).¹⁰⁴

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Allesø Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Odense Amt i almindelighed jf. også s. 52-54 samt 56-59. Henvísninger til *Danmarks Kirker*, Kbh. 1933-, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Odense Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. Rigsarkivet (RA). *Reviderede rgsk., kirkergsk.* Det fynske rytterdistrikt, Synsforretninger og generalieblade 1751-65 (*Reviderede rgsk., kirkergsk.* Synsforretninger 1751-65); Det fynske rytterdistrikt, Kirkeregnskaber 1721-65 (*Reviderede rgsk., kirkergsk.* Kirkergsk. 1721-65).

Landarkivet for Fyn (LAFyn). *Bispearkivet.* Visitatsprotokol 1588-1896 (*Bispeark.* Visitatsprotokol 1588-1896); Synsforretninger og andre indb. om kirkebygninger 1631-1702 (*Bispeark.* Synsforretninger 1631-1702); Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786 (*Bispeark.* Indb. om kirkeejere og patronatsret 1695-1786); Synsforretninger over kirker 1718-35 (*Bispeark.* Synsforretninger 1718-35); Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-1843 (*Bispeark.* Indberetninger 1812-43); Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-98 (*Bispeark.* Synsforretninger 1872-98). *Odense amtsprovstiarkiv.* Korrespondance ang. Lunde, Skam og Skovby Herreder 1807-36 (*Provstiark.* Korrespondance 1807-36). *Bogense provstiarkiv.* Synsprotokol 1904-2000 (*Provstiark.* Synsprotokol 1904-2000). *Allesø Sogn.* Regnskabsbog 1664-95 (*Allesø Sogn.* Rgsk. 1664-95). *Pastoratsarkivet.* Korrespondance 1795-1935

Fig. 47. Skitse af kirken i biskop Jacob Madsens visitatsbog. I LAFyn. Foto Mogens Vedsø 2011. – *Sketch of the church in Bishop Jacob Madsen's book of visitations.*

(*Pastoratsark.* Korrespondance). *Menighedsrådsarkivet.* Menighedsrådets sager 1903-21 (*Menighedsrådsark.* Sager 1903-21); Diverse 1920-85. (*Menighedsrådsark.* Diverse 1920-85). *Det fynske Rytterdistrikt, Kirkesessionen.* Diverse sager 1643-1764 (*Fynske rytterdistrikt.* Div. sager); Jordebog 1718 (*Fynske rytterdistrikt.* Jordebog 1718); Resolutionsprotokol 1727-51 (*Fynske rytterdistrikt.* Resolutionsprotokol); Sager ang. ryttergodsets salg 1762-64 (*Fynske Rytterdistrikt.* Sager ang. ryttergodsets salg 1762-64). *Dallund godsarkiv.* Brandtaksation 1797 (*Dallund godsark.* Brandtaksation 1797).

Nationalmuseet (NM). *Indberetninger.* J. B. Løffler 1882 (bygning, inventar, gravminder); Mogens Larsen 1984 (kalkmaleri); Jens Johansen 1985 (altermaleri); Lis Sejr Eriksen 2011 (inventar). *Manuskripter.* C. T. Engelstoft, *Kirkerne i Fyns Stift*, (Tillæg til Jacob Madsens *Visitatsbog*). Begyndt 1853.

Tegninger og opmålinger. NM. N. P. Jensen o. 1900 (plan); Lehn Petersens Tegnestue 1983 (plan og længdesnit).

Historiens Hus, Odense. N. P. Jensen 1912-13 (plan, snit og opstalt, stolestader og altertavle).

Litteratur. R. Chr. Sørensen Allesø, *En fynsk Sognekommune gennem Tiderne: Træk af Allesø og Næsbyhovedbroby Sognes Historie*, Odense 1916 (Sørensen Allesø 1916). Hans Henrik Jacobsen, *En landsbys skæbne. Allesøs besættelse 1943-47*, Bogense 1958 (Jacobsen 1958). Hans Henrik Jacobsen, *Fra landsby til forstad. Allesø, Broby, Kirkendrup, Næsby, Skovshøjrup*, Odense 1977 (Jacobsen 1977). Orla Hylleberg Eriksen, *Dendrokronologisk undersøgelse af tagkonstruktion over Allesø Kirke*, Odense Amt, NNU rapport nr. 61, Nationalmuseet 2018 (Hylleberg Eriksen 2018).

Historisk indledning ved Lasse J. Bendtsen, bygningsbeskrivelse ved Kirstin S. Eliassen, kalkmaleri, inventar og gravminder ved Lasse J. Bendtsen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Oversættelser ved Patrick Marsden (engelsk) og Peter Zeeberg (latin). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet april 2019.

¹ *Diplomatarium Danicum*, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, Kbh. 1938-, 4. rk., II, nr. 326 (15. marts 1383). Redaktionen følger her den næsten enerådende stednavnevariant Allesø, om end den autoriserede form Allese er tættere på det formodede oprindelige Alløse, der måske betegner en lysning ved Viemoserenden. John Kousgård Sørensen (red.), *Danmarks Stednavne*, nr. 14. *Odense amts bebyggelsesnavne*, udgivet af Stednavneudvalget, Kbh. 1969, 163.

² *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 50.

³ *Danske Magazin* IV, 4, 1878, 146.

⁴ Jf. også Jens Rasmussen og Anne Riising, *Biskop Jacob Madsens Visitatsbog 1588-1604*, Odense 1995, 114.

⁵ De tre andre er annekskirken Næsbyhoved Broby (s. 2693) samt Pårup (s. 2647) og Åsum (s. 3483). Jesper Thomassen, »Kronens afhændelser af dens fynske jus patronatus 1646-1698«, *Historie* 1994, 2, 89.

⁶ Jf. Thomassen 1994 (note 5), 89; Sørensen *Allesø* 1916, 105-06.

⁷ LAFyn. *Bispeark*. Indb. om kirkeejere og patronatsret 1695-1786.

⁸ Kgl. reskript af 15. maj 1795. LAFyn. *Pastoratsark*. Korrespondance 1795-1935.

⁹ LAFyn. *Fynske rytterdistrikt*. Jordebog 1718; LAFyn. *Fynske rytterdistrikt*. Div. sager.

¹⁰ LAFyn. *Fynske Rytterdistrikt*. Sager ang. ryttergodsets salg 1762-64. Landsbyen Allesø kom derimod under godset Dallund. Sørensen *Allesø* 1916, 12-14.

¹¹ LAFyn. *Fynbo landsting*. Skøde- og panteprotokol 1646-1805, 11. juni 1766, tinglyst 25. juni s.å.; Sørensen *Allesø* 1916, 77.

¹² LAFyn. *Fynbo landsting*. Skøde- og panteprotokol 1646-1805, auktionsskøde 19. juni 1802, tinglyst 24. nov. s.å.; *Lunde-Skam-Skovby Herredsfoged*. Skøde- og panteprotokol 1804-39, 18. juni 1802, tinglyst 8. aug. 1809.

¹³ LAFyn. *Lunde-Skam Herredsfoged*. Skøde- og panteprotokol 1839-1927, 27. dec. 1853, tinglyst 7. marts 1854; 19. febr. 1890, tinglyst 18. nov. s.å.; Sørensen *Allesø* 1916, 95.

¹⁴ Sørensen *Allesø* 1916, 91.

¹⁵ Evald Tang Kristensen, *Danske Sagn*, I-VII, Århus 1892-1901, III, nr. 489.

¹⁶ Ringen, der antagelig er fra slutningen af 1600-tallet, har ottekantet plade med initialerne »MID« over et heraldisk mærke i form af en hånd, der holder en nøgle. NM. Inv. nr. D 908-909; NM. Møntsamlingens fundprotokol IV, nr. 369 og 371, 1874/75.

Fig. 48. †Vindue i skibets sydmur (s. 5174). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – †Window in the south wall of the nave.

¹⁷ Jens Rasmussen og Anne Riising, *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Odense 1995, 115.

¹⁸ LAFyn. *Bispeark*. Indberetninger 1812-43.

¹⁹ Sørensen *Allesø* 1916, 94; RA. *Kultusministeriet. 1. dept. Journal* 1869, nr.V 1390.

²⁰ LAFyn. *Lunde-Skam-Skovby herreders provstiark*. Kirkesyn 1924-1949. LAFyn. *Menighedsrådsark*. Diverse 1920-85. Jf. også matrikelkort og luftfotos i KglBibl.

²¹ Fløjen er tegnet af arkitekt Vagn O. Kyed, Odense. LAFyn. *Menighedsrådsark*. Diverse 1920-85.

²² LAFyn. *Bispeark*. Synsforretninger 1631-1702.

²³ LAFyn. *Allesø Sogn*. Rgsk. 1664-95.

²⁴ LAFyn. *Allesø Sogn*. Rgsk. 1664-95; RA. *Reviderede rgsk., kirkeergsk.* Kirkeergsk. 1721-65.

²⁵ RA. *Reviderede rgsk., kirkeergsk.* Kirkeergsk. 1721-65.

²⁶ LAFyn. *Bispeark*. Synsforretninger 1872-98.

²⁷ LAFyn. *Menighedsrådsark*. Diverse 1920-85.

²⁸ NM. Korrespondancearkiv.

²⁹ LAFyn. *Bispeark*. Synsforretninger 1631-1702; *Fynske rytterdistrikt*. Resolutionsprotokol.

³⁰ *Sørensen Allesø 1916*, 94.

³¹ LAFyn. *Provstiark.* Synsprotokol 1904–2000.

³² LAFyn. *Provstiark.* Korrespondance 1807–36; *Bispeark.* Indberetninger 1812–43; *Sørensen Allesø 1916*, 94.

³³ Finn Madsen og Hans Jensen, *Vejle og gader i Allesø, Broby og Næsby*, Allesø-Broby-Næsby Lokalarkiv 13, 1994, 6.

³⁴ Tårnets østside, der ses fra skibets loftsrums, er i vendisk forbandt.

³⁵ En disposition af vestvæggen med to sidestillede

vægblændinger kendes også, om end i detaljen anderledes, fra kirkerne i Pårup (s. 2655), Brændekilde (s. 3013) og Davinde (s. 3659).

³⁶ Dybden af den østre skjoldbue er mindsket ved en skalmuring af triumfinuren o. 1914 (jf. s. 5180).

³⁷ LAFyn. *Bispeark.* Synsforretninger 1718–35; *Fynske rytterdistrikt.* Div. sager.

³⁸ RA. *Reviderede rgsk., kirkerghsk.* Synsforretninger 1751–65.

³⁹ LAFyn. *Menighedsrådsark.* Sager 1903–21.

Fig. 49. Tårn set fra sydvest (s. 5175). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The tower from the south west.*

⁴⁰ De tykkeste partier kan tillige indeholde en skalmuring. Det udførte arbejde omfatter ikke sydvæggen i skibets vestfag og vestvæggen i tårnrummet.

⁴¹ LAFyn. *Bispeark*. Synsforretninger 1718–35.

⁴² Udvidelserne fremgår af en sammenligning af N. P. Jensens plan 1912 og plan ved Lehn Petersens Tegnestue 1983.

⁴³ Vinduerne er registreret 1912 på arkitekt N. P. Jensens tegninger.

⁴⁴ Vinduet (fig. 50) må formodes at være tilmuret senest

ved indbygning af skibets hvælv. N. P. Jensens tegninger viser formentlig to restaureringsforslag med hhv. en genåbning af det ældre vindue og etablering af et nyt længere mod øst, midt i faget.

⁴⁵ RA. *Reviderede rgsk., kirkerghsk.* Synsforretninger 1751–65; *Reviderede rgsk., kirkerghsk.* Kirkerghsk. 1721–65.

⁴⁶ LAFyn. *Dallund godsark.* Brandtaksation 1797.

⁴⁷ LAFyn. *Den kgl. bygningsinspektør*. Sager vedr. kirkebygninger på Fyn 1915–25; tegninger ved N. P. Jensen 1912.

Fig. 50. Gotisk $\dagger$ vindue i skibets nordmur (s. 5174 og 5181). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Gothic $\dagger$ window in the north wall of the nave.

Fig. 51. Krucifiks, o. 1515-30, antageligt fra (†)alter-
prydelse nr. 1 (s. 5189, jf. fig. 27). Foto Erik Horskjær
1941. – *Crucifix, c. 1515-30, probably from (†)altar deco-
ration no. 1 (cf. fig. 27).*

o. 1534 e. Kr. Denne datering ansås af undersøgeren
tillige at gælde for prøverne 41450019 og 41450029.
På den sidste prøve (41450049) var yngste bevarede
årring dannet 1454. Efter tillæg af årringe i det mang-
lende splintved kan det beregnes, at træet, som prøven
stammer fra, er fældet o. 1474. e. Kr. På trods af at alle
tre prøver fra skibets tageværk har splintved bevaret,
kunne de ikke dateres.

⁴⁹ Mogens Larsen, »Kalkmalerierne i Allesø Kirke«, *Allesø og Næsbyhoved-Broby Sogneblad* 1986 nr. 2.

⁵⁰ Jf. NM's onlinedatabase *Kalkmalerier i danske kirker*, kalkmaleriinfo.natmus.dk.

⁵¹ Nederst på den nordvestre ribbe i skibets vestfag er
en enkelt sparre, muligvis et vidnesbyrd om ansatser
til en sparredecoration, som blev fravalgt til fordel for
kvaderbemalingen.

⁵² Mogens Larsen, »"Træskomalerens" kredse«, Ulla Haa-
strup og Robert Egevang (red.), *Danske Kalkmalerier*,
1-7, Kbh. 1985-1992, 5, 80-81.

⁵³ Værkstedet kendes derudover fra Mesinge (s. 4612)
samt Ullerslev og Skellerup (Svendborg Amt). Jf. NM's
onlinedatabase *Kalkmalerier i danske kirker*, kalkmaleriinfo.natmus.dk.

⁵⁴ En maske omkring det nordøstre spygat er konstate-
ret, men ikke restaureret.

⁵⁵ NM. Indb. ved Mogens Larsen 1984.

⁵⁶ Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske
Atlas I-VI*, Kbh. 1763-81, VI (1774), 546-547, der dog

⁴⁸ Hylleberg Eriksen 2018. Der blev i alt udtaget syv
prøver i korets og skibets tagværk. Heraf kunne kun
tre, korets, dateres. Alle prøver er udtaget gennem
splintveddet, som var bevaret på fire af prøverne, men
smuldret bort på de øvrige. Yngste bevarede årring på
41450039 fra korets tagværk er dannet 1527 e. Kr. Efter
tillæg af årringe i det manglende splintved, kan det
beregnes, at træet, som prøven stammer fra, er fældet

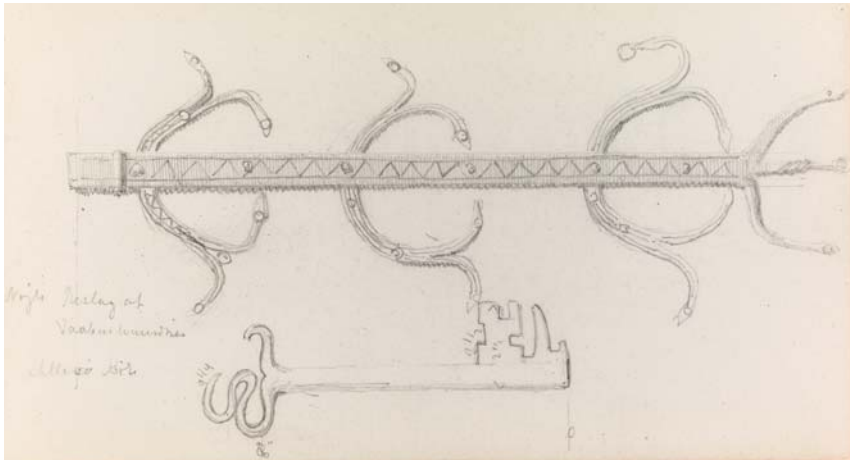

Fig. 52. Detalje af middelalderlig(?) †dørfløj (s. 5199). Gangjern og nøgle. Tegning af J.
Vilhelm Petersen 1875. I privateje. – *Detail of medieval(?) †door leaf. Door hinge and key.*
Drawing by J. Vilhelm Petersen, 1875.

Fig. 53. Zinkstøbt krucifiks, o. 1872, fra (†)alterprydelse nr. 3 (s. 5191). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Cast zinc crucifix, c. 1872, from (†)altar decoration no. 3.*

fejlagtigt anfører embedets besidder 'professor Peter von Westen' (dvs. apoteker Peter von Westen 1731–89) som kirkens ejer. Jf. også Anne Riising, *Gudsfrygt og oplysning: Odense 1700-1789*, Odense Bys Historie 5, Odense 1981, 182–183.

⁵⁷ *Fyens Stiftstidende* 30. jan. 1912, 14. apr. 1913.

⁵⁸ R. Chr. Sørensen-Allesø, »Allesø Kirke«, *Fyens Stiftstidende* 22. nov. 1913.

⁵⁹ LAFyn. *Provstiark*. Synsprotokol 1904–2000; NM. Korrespondancearkiv.

⁶⁰ LAFyn. *Fynske rytterdistrikt*. Div. sager.

⁶¹ RA. *Reviderede rgsk., kirkegsk.* Synsforretninger 1751–65; LAFyn. *Fynske rytterdistrikt*. Div. sager.

⁶² Rasmussen og Riising 1995 (note 17), 115. For anvendelse af tidligere sidealterborde som underbygning for prædikestole se f.eks. s. 3684 og *DK Ribe* 1113.

⁶³ Menighedsrådet fik 2. jan. 1914 meddelelse om, at ministeriet og akademirådet bifaldt, 'at altertavlen udføres af frøken Tony Müller efter det hoslagt tilbagefølgende fotografi'. LAFyn. *Menighedsrådsark*. Sager 1903–21. Samme motiv havde Tony Müller også udført til Omø Kirke 1911 (*DK Sorø* 959).

⁶⁴ Et udateret og usigneret udkast til nichen ligger i et læg med tegninger af arkitekt Axel Jacobsen 1955 og skyldes formentlig samme. LAFyn. *Menighedsrådsark*. Diverse 1920–85.

⁶⁵ Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks middelalderlige altertavler*, Odense 2010, 65.

⁶⁶ LAFyn. *Bispeark*. Synsforretninger 1631–1702; RA. Fyens rytterdistrikts Kirkeregnskaber 1721–65. Jf. f.eks. Gestelev (Svendborg Amt) og Gurreby (DK Maribo 437). Plathe og Bruun 2010 (note 65), 279, 299.

⁶⁷ NM. Indberetning ved J.B. Løffler 1882.

⁶⁸ Paul Fich (udg.), *Stamtavler over danske Slægter Fich*, Kbh. 1941, 54–55.

⁶⁹ C. T. Engelstoft, *Kirkerne i Fyens Stift (Tillæg til Jacob Madsens Visitatsbog)*. Manuskript i NM, 139–140.

⁷⁰ Sørensen Allesø 1916, 93.

⁷¹ Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølv smedemærker for 1870, I–III*, revideret og udvidet udg. ved Bo Bramsen m.fl., Kbh. 1979–82, II, 120 og Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk Kirkesølv*, Odense 1983, 174.

⁷² Bøje 1979–82 (note 71), nr. 4167.

⁷³ Rasmussen og Riising 1995 (note 17), 115. Omkring en tiendedel af de fynske kirker havde på dette tidspunkt alterkalk af tin eller bly. Grandt-Nielsen 1983 (note 71), 23–24.

⁷⁴ Jf. s. 1648 og 1654.

⁷⁵ LAFyn. *Fynske rytterdistrikt*. Div. sager; RA. *Reviderede rgsk., kirkegsk.* Kirkegsk. 1721–65.

⁷⁶ LAFyn. *Provstiark*. Korrespondance 1807–37.

⁷⁷ M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige Døbefonte*, Kbh. 1941, 109.

⁷⁸ Jf. også NM. Indb. ved J. B. Løffler 1882.

Fig. 54. Støberens formodede initial, et majuskel-»A« (tv.) ved siden af støbermærke, detalje af klokke 1453 (s. 5202 jf. fig. 43). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Probably the founder's initial 'A' (on the left), next to the casting mark, detail of bell, 1453 (cf. fig. 43).*

⁷⁹ *Danmarks Adels Aarbog* 1891, 139.

⁸⁰ *Danmarks Adels Aarbog* 1938, II, 87.

⁸¹ LAFyn. *Fynske rytterdistrikt*. Div. sager; RA. *Reviderede rgsk., kirkerqsk.* Kirkerqsk. 1721–65; LAFyn. *Dal-lund godsark*. Brandtaksation 1797.

⁸² Samme gortlerssignatur ses i Munkebjerg (s. 1662) og i Dyrup (s. 3007) foruden på lysekroner i Nølev (DK Århus 2485), leveret af kunstsmedfirmaet Knud Eibye, Odense.

⁸³ J. B. Løffler daterede prædikestolen til 1700-tallet og betegnede den som 'et værdiløst arbejde'. NM. Indb. ved J. B. Løffler 1882.

⁸⁴ RA. *Reviderede rgsk., kirkerqsk.* Kirkerqsk. 1721–65; *Reviderede rgsk., kirkerqsk.* Synsforretninger 1751–65.

⁸⁵ M. Mackeprang, »Fyenske jærnbundne Kirkedøre fra Middelalderen«, *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1943, 8–9. Ifølge en indberetning i NM ved J. B. Løffler 1882 var døren 'muligvis fra gotikkens senere dage'.

⁸⁶ Jf. f.eks. Agedrup (s. 4295).

⁸⁷ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

⁸⁸ En skitse til en orgelfacade er signeret 1937 af arkitekt J. Tidemand-Dal. LAFyn. *Menighedsrådsark*. Diverse 1920–85.

⁸⁹ LAFyn. *Bispeark*. Visitatsprotokol 1588–1896.

⁹⁰ Tavlen er opsat på initiativ af lærer C. C. E. Jacobsen, der har forfattet indskriften. *Jacobsen* 1958, 80.

⁹¹ Henning Thalund, *Fynske Kirkeskibe*, Svendborg 1989, 51.

⁹² *Danske Atlas* (note 56), VI (1774), 546–547.

⁹³ RA. *Reviderede rgsk., kirkerqsk.* Kirkerqsk. 1721–65. Der er antagelig tale om tømrermester Troels Nielsen Lund, Odense (1699–1784).

⁹⁴ Ifølge oplysninger fra firmaet Jermin Larsen 1976. NM. Korrespondancearkiv. F. Uldall anfører tværmålet 91 cm. F. Uldall, *Danmarks middelalderlige Kirkeklokker*, Kbh. 1906, 171.

⁹⁵ Indskriftens påkaldelse blev i Danske Atlas misforstået som »Hielp os Onde«. *Danske Atlas* (note 56), VI (1774), 546–547.

⁹⁶ *Uldall* 1906 (note 94), 171. Den ældste af de fem nævnte klokker er støbt 1379, den yngste 1484. Friedrich Schlie, *Die Kunst- und Geschichts-Denkmäler des Grossherzogthums Mecklenburg Schwerin*, I–V, Schwerin 1896–1902, III, 299, 528; IV, 441, 472.

⁹⁷ RA. *Rtk. Regnskaber 1433–1559*. Fortegnelser over indkrævede klokker 1528–29.

⁹⁸ Månederne anføres af J. B. Løffler 1882 (jf. note 67), der dog også læste dødsåret som 1631.

⁹⁹ S.V. Wiberg, *Personallistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie*, 1870–73, I, 80.

¹⁰⁰ NM. Indberetning ved J. B. Løffler 1882; *Sørensen Allesø* 1916, 94.

¹⁰¹ *Sørensen Allesø* 1916, 94; NM. Indberetning ved J. B. Løffler 1882.

¹⁰² RA. *Reviderede rgsk., kirkerqsk.* Synsforretninger 1751–65. Ved hovedstandsættelsen 1913 stødte man da også på skeletter under kirkegulvet. *Sørensen Allesø* 1916, 94.

¹⁰³ LAFyn. *Pastoratsark*. Ministerialbog 1802 ff.

¹⁰⁴ Foto i *Jacobsen* 1977, 207.

Fig. 55. Kirken set fra sydøst. Foto Jean Olsen 1955. I NM. – The church from the south east.

ALLESØ CHURCH

The church was built on slightly undulating terrain and is surrounded by the large village, which is the only one in the parish (cf. fig. 3). It is located close to the boggy valley that constitutes the southern parish boundary with Næsbyhoved Broby.

The village of “Alløsæ” is first mentioned in written sources in 1383, whilst the church is mentioned for the first time in 1524–26. Næsbyhoved Broby (p. 2693) has been a *parish-of-ease* since the Reformation. At this time at the latest, the Crown must have owned two churches, which subsequently were amongst the only four churches on Funen whose *patronage* was not transferred to private ownership in the second half of the 1600s. In 1671, the churches became a source of income for the philosophy professorship at Odense Gymnasium, which from 1682 also enjoyed the revenue from the benefice’s mensal and parish-of-ease estates. The Allesø and Næsbyhoved Broby churches entered private ownership in 1764. Allesø Church became freehold in 1910.

Building. The church originally consisted of a nave and a narrower †chancel. It cannot be ruled out that this building was constructed in the second half of the 1200s, although it may have been later on. The nave had doors in the south and north around the middle of the western bay. The south door is still used, but was altered around 1914. The nave’s eastern bay had a window on each long side and these can be seen bricked up from the outside (figs. 48 and 50).

The church was substantially altered during the Late Middle Ages. A porch was constructed outside the original south door and a tower was added in the west, to which a staircase was later connected. The nave was vaulted and the chancel was eventually replaced by a nave-chancel. A porch was erected outside the original south door of the nave. In the south gable, is a door with a seg-

mental arch below an ogival tympanum, which interrupts the foot of the gable. The present form of the door is more recent, with a relieving arch of bricks in normal format, and can be interpreted as a reproduction of an original, narrower and lower door. The crow-stepped gable (fig. 1), which is of Wend bond, is decorated below by a frieze of rectangular bricked-up areas, separated by vertical stretchers and interrupted in the middle by the door’s tympanum; above this are three ascending, ogival tall blind arches, whilst in the outermost crow steps on both sides, as well as at the top, are respectively one and two bricked-up square areas. A tower in the west, which is the same width as the nave, has three storeys and gables in the east and west. In the north and south of the tower, are windows that were added later on, the southernmost of which contains remains of an original, segmental-arched and recessed window (cf. fig. 7). The inside of the tower opens towards the nave in an ogival opening, almost without vertical jambs. The room is covered by a contemporary cross-vault of straight-edged half-brick ribs. The transition to the middle storey is marked on the outside by two saw-tooth courses. The middle floor has no openings, apart from a segmental-arched upper half door, with an external half-brick recess, to the south near the eastern corner. The belfry (cf. figs. 1 and 6–7) originally had on all four sides two segmental-arched, recessed openings; the southernmost to the east was later expanded in height and width in connection with the hanging of a bell here (cf. fig. 1), whilst the two to the west were subsequently bricked up. The crow-stepped gables are decorated by a frieze of bricked-up squares, separated by vertical stretchers. There are also five ascending tall blind arches; at the bottom of the middlemost arch is a small, segmental-arched peephole. The crow steps are also decorated by short saw-tooth courses and square bricked-up areas, as well as rectangular and circular bricked-

up areas. A stairwell (cf. fig. 7) was subsequently added to the south side of the tower, near the original upper half door, probably replacing †steps located outside. Access is via a segmental-arched door situated on the south side. The flight of stairs has straight-edged, half-brick balusters and is covered by segmental, relieving arches of headers. The nave had two bays of cross-vaults with straight-edged half-brick ribs. In the Late Middle Ages, the church's original chancel was replaced by a nave-chancel. The present roof of this chancel has been dendrochronologically dated to c. 1534 and may well belong to the new chancel. This was constructed of several courses of granite boulders on top of a granite boulder base, and above this bricks in monk bond. In the three newly-erected walls of the chancel's interior are prototypes for a planned, but not necessarily constructed, arch (cf. fig. 10). If this arch was actually built, it must have been removed as early as the 1500s, as Bishop Jacob Madsen wrote in his journal of pastoral visitations in 1588 that the chancel had a wooden ceiling. The crow-stepped east gable (fig. 11) is decorated by a saw-tooth frieze, above which are seven ascending tall blind arches, which terminate at the top in bipartite, steps, resting upon a stepped corbel. In the second lowest crow step, on either side, is a circular bricked-up area, whilst the remainder and the upper part of the gable are decorated with numerous, short saw-tooth friezes. Above the middlemost tall blind arch is an unusual, one-and-a-half brick deep circular area, in the bottom of which is a small, half-brick-deep rectangular peephole. The chancel's gable triangle brickwork is also of monk bond, and many headers can be seen in its upper part on the inside, which represent the gable's bricked-up decoration.

Murals. Late Medieval decoration in the nave and tower interior date to c. 1480–90 (cf. figs. 16–19). A large Rococco cartouche from c. 1768 in the eastern severy of the east aisle of the nave displays the crown monograms of King Christian VII and Caroline Matilda (fig. 21).

Furnishings. The church interior (figs. 24 and 37) is characterised by the extensive renovation that was undertaken in 1913–14, which has resulted in not many earlier items remaining. The earliest object is a Romanesque font of the Højby type (fig. 32). Dating to the Late Middle Ages, are a bell cast in 1453 (fig. 43) and a small crucifix from c. 1515–30 (fig. 27), which is the only remnant of a triptych ((†)altar decoration no. 1). The altar candlesticks are of late Gothic type (fig. 31). The baptismal dish (fig. 33), made in Nuremberg in 1500s and with a depiction of the Annunciation, was privately owned until it was purchased by the church around 1702. Church owner Peter Eilschou donated two chandeliers in 1768 (fig. 41, cf. fig. 37), whilst the altar set (fig. 29) was acquired by later owners, Jacob Mortensen and Gertrud Olesdatter, in 1802. The latter was produced by the workshop of Clemens Pedersen in Odense. The zinc crucifix from c. 1872 (fig. 53) was originally part of the altar decoration ((†)altar decoration no. 3). The present altar painting (fig. 26) shows Jesus blessing the small children and was produced by Tony Müller in 1914. During the major restoration of 1913–14, a pulpit (fig. 36), pews (cf. fig. 9) and door leaves, designed by the architect N. P. Jensen, were placed in the church. A plaque from 1947 commemorates the forced movement of inhabitants of the parish for the construction of the airfield at Beldringe (fig. 40). Dating to after 1950 are hymn boards, a plaque listing the vicars, a money box, a votive ship (fig. 42) and a baptismal jug. Of a slightly later date are the pine Communion table and the altar rail. The organ with seven stops was built in 1979 by Bruno Christensen & Sønner. A menorah was acquired in 1989.

Burial monuments. There are three gravestones from the 1600s. The gravestone that is probably the earliest (no. 1) was placed in c. 1625 for unknown individuals (fig. 44). The other two were laid for vicars, respectively Jacob Knudsen †1637 and his wife Elisabeth †1640 (no. 2, fig. 44), and vicar Carl Pedersen, †1682 (no. 3, fig. 45).